

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: **378:34:004**

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ **Інна САВИЦЬКА**

«___» _____ 2024 р.

ДОПУКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
педагогіки

_____ **Руслан СОПІВНИК**

«___» _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»**

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма: «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»

Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми

д-р. пед. н., професор _____ **Олександр КУЧАЙ**

Керівник магістерської

кваліфікаційної роботи

канд. пед. н., доцент _____ **Леся МАЦЕНКО**

Виконав

_____ **Микола ВАСЮК**

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри педагогіки
Д-р пед. наук, професор
_____ Руслан СОПІВНИК
«10» жовтня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Васюку Миколі Миколайовичу

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітня програма: «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»
Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 12.12. 2023 р. № 2253 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру **«10» листопада** 2024 року

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти XXI ст., Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття); Стратегія розвитку освіти в Україні на 2021–2031 роки; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні основи формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.
2. Методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.
3. Експериментальна робота щодо формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Дата видачі завдання: 10. 10. 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Леся МАЦЕНКО

Завдання прийняв до виконання _____ Микола ВАСЮК

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: складається із 121 сторінки тексту, 72 джерел літератури.

Дослідження проводилося на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, юридичний факультет. Всього в дослідженні брало участь 20 студентів 1 курсу ОР «Бакалавр» ОПП «Право».

Розділ «Вступ» являє собою короткий екскурс щодо теми роботи: обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, окреслено наукову новизну та практичну значущість дослідження тощо.

У розділі першому «Теоретичні основи формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права» розглянуто особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права та розкрито термінологічне поле дослідження проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

Другий розділ «Методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій» представлений педагогічними умовами формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права та матеріалами щодо узагальнення досвіду формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

У розділі третьому «Експериментальна робота щодо формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій» здійснено аналіз емпіричного дослідження щодо навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права та запропоновано методику формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права

засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

У розділі «**Висновки**» підведено загальні підсумки роботи.

1. Проаналізовано особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права. З'ясовано, що державні документи України про освіту скеровують заклади вищої освіти на перегляд змісту, форм, методів, які відзначаються спрямованістю на формування потрібних у фаховій діяльності компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти, зокрема, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, де значна увага приділяється формуванню компетентностей, що безпосередньо відносяться до навчально-пізнавальної.

Нині в багатьох закладах вищої освіти функціонують юридичні клініки, криміналістичні лабораторії, кімнати-музеї, тренінг-лабораторії для судових засідань, комп'ютерні класи з необхідними майбутньому юристу спеціальними програмами, спецаудиторії «Прес-центр» тощо, які сприяють формуванню та розвитку компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти.

2. Здійснено аналіз напрацьованих підходів до визначення ключових понять дослідження: «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «професійна компетентність», що дало можливість схарактеризувати поняття *«навчально-пізнавальна компетентність майбутніх фахівців у сфері права»*, як динамічну, інтегративну якість особистості, що ґрунтується на життєвому досвіді здобувачів вищої освіти та поєднує в собі внутрішню мотивацію до навчання, ціннісні орієнтації, особистісні та професійно-важливі якості, суб'єктивну готовність до навчання, формування знань та вмінь, креативних навичок практичної діяльності, розвитку здатностей продуктивного пізнання.

У структурі навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права виокремлюємо наступні компоненти: пізнавально-

мотиваційний; когнітивно-інтелектуальний; діяльнісний, особистісно-рефлексивний.

3. Аналіз наукової літератури із проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права дозволяє визначити такі педагогічні умови ефективного формування вказаної якості особистості:

– формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності;

– розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти;

– створення у закладі вищої освіти компетентісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища;

– використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

4. Формування навчально-пізнавальної компетентності в майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій полягає в застосуванні під час:

– подальшого самовдосконалення професійної майстерності, яка полягає в умінні знайти нову, необхідну правову інформацію та систематизувати її;

– юридичної практики, що пов'язана з документознавством і полягає в умінні створити електронний документ, в його оформленні, надіслати адресату, зберегти у відповідному реєстрі, застосовувати готовий документ для створення подібного, робити необхідні витяги тощо;

– ефективної професійної діяльності, що полягає в опрацюванні значної кількості нормативно-правових актів.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують також і розвиток творчого характеру здобувача-правника, що безпосередньо має вплив на його подальшу практичну діяльність, проявляється в умінні фахівця сфери права вибирати найдієвіші методи та способи застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які б відповідали конкретній справі і ситуації, законодавству, допомогли б швидко знайти правильне правове рішення.

Серед інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються в освітньому процесі у сфері права, варто відмітити: електронні презентації, інтерактивну дошку, веб-квест технологію, аудиторну інтерактивну систему (classroom response system, audience response system), інтерактивну систему голосування, систему інтерактивного опитування, що сприяє формуванню компетентностей майбутніх юристів, зокрема й навчально-пізнавальної.

Дистанційне навчання обумовлює можливість проведення бінарних занять із застосуванням платформ ZOOM, Google meet тощо.

Потужним арсеналом засобів формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права є кіноклуб.

5. Проведено емпіричне дослідження щодо сформованості навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права. У результаті опитування з'ясовано, що більшість із них відвідуючи заняття, намагаються конспектувати матеріал лекцій; незрозуміле уточнюють у викладача під час лекції; перед практичними та семінарськими заняттями ознайомлюються з конспектом лекцій; краще сприймають новий матеріал теми, якщо його викладання супроводжується презентаційними матеріалами; здобувачі освіти вмотивовані до самостійного пошуку інформації, зокрема і в мережі Інтернет; надають перевагу заняттям, що передбачають активну взаємодію. Водночас, той факт, що при підготовці до занять студенти мало готують власних записів, невпевнено почувають себе, коли отримують завдання підготовки конкретних юридичних документів, свідчить не на користь розвинутій навчально-пізнавальній компетентності.

Також результати дослідження засвідчили, що здобувачі вищої освіти при підготовці до занять та виконанні різного роду завдань, пошуку потрібної інформації, окрім традиційних джерел, використовують Інтернет-ресурси; вони зацікавлені в постійному використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін; здобувачі освіти активно спілкуються як між собою, так і викладачами щодо вирішення навчальних проблем у соціальних мережах.

6.3 метою забезпечення педагогічних умов формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права запропоновано методику, що передбачає:

– мультимедійні бінарні практичні заняття з «Юридичної деонтології», «Міжнародного права», «Кримінального права», «Судові та правоохоронні органи» тощо, під час яких здобувачі освіти мають активно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології: інформаційно-правову систему «ЛІГА:ЗАКОН», інформаційно-правову бібліотеку Експерт-Юрист, «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів», інформаційно-пошукову систему «Законодавство», інтегрований банк судових рішень та правової інформації «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», інформаційно-аналітичну систему по законодавству України «ПАРУС-консультант», довідково-правову систему «Дінай», LexisNexis тощо. Викладачам у нагоді стануть мультимедійні технології: My Test X, Power Point, TestEditor, VideoMach тощо;

– внесення до переліку вибіркових освітніх компонентів дисциплін «Антикорупційна політика», «Правове регулювання бізнесу», «Кримінал як андерграунд політичної системи», «Юридичний супровід медіа проєктів», «Розробка та підтримка інтернет-стартапу» та залучення здобувачів освіти до структурування їх змісту з використанням інформації з мережі Інтернет (правові бази даних, навчальна література, наукові видання тощо);

– виконання практико-зорієнтованих завдань із освітніх компонентів «Аграрне право», «Земельне право», «Екологічне право» та «Господарське право» в форматі «open book» із застосуванням методу case-study, системи інтерактивного опитування тощо;

– перегляд художніх фільмів про право та юристів, а також фільмів про працівників правоохоронних органів;

– відкриття спецаудиторії «Прес-центр», можливості якої можна використовувати в якості бази практичного навчання, де майбутні бакалаври права, застосовуючи мультимедійні засоби, набуватимуть практичних навичок з дисциплін «Інформаційне право» та «Юридичний супровід медіа проєктів»;

– доповнення обов'язкового освітнього компонента «Інформаційні технології в галузі» наступними темами: «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі майбутнього фахівця сфери права», «Розвиток комунікативної компетентності юриста засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «Інформаційно-комунікаційні технології в судовій практиці» тощо;

– широке застосування в освітньому процесі таких технологій, як-от: Moodle, автоматизована система управління (АСУ), автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС), комп'ютерна програма для підготовки презентацій Keynote, Haiku Deck з метою контролю рівня засвоєння навчального матеріалу здобувачів освіти, майбутніх правників; засобів комунікації (форуми, електронна пошта, чати, інші загальнодоступні навчальні, професійно-орієнтовні мережі зв'язку); віртуальних бібліотек; офіційних сайтів юридичних правових видань; відеоконференцій; аудиторій, оснащених інтерактивними дошками тощо.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, сфера права, здобувачі вищої освіти, юристи, майбутні бакалаври права*

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА	15
1.1. Особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права	15
1.2. Термінологічне поле дослідження проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права	28
Висновки до розділу першого	42
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	45
2.1. Педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права	45
2.2. Узагальнення досвіду формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права засобами інформаційно-комунікаційних технологій	51
Висновки до розділу другого	58
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	61
3.1. Аналіз емпіричного дослідження щодо навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права	61
3.2. Методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій	83
Висновки до розділу третього	96
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	114

ВСТУП

Розвиток суспільства сьогодні характеризується динамічними змінами в усіх сферах, зокрема й у сфері права. Особливої ваги набуває проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців, що зумовлює важливість запровадження змін у вищій освіті. Водночас, приєднання України до Європейського освітнього простору та науково-технічний прогрес також вимагають модернізації освіти в Україні, зокрема і юридичної. Необхідно узгодити освітні програми підготовки майбутніх фахівців у сфері права із вимогами ринку праці, потребами працедавців, запитами суспільства, інтересами здобувачів вищої освіти тощо. Цей виклик знайшов своє відображення в нормативних документах, що окреслюють стратегію розвитку освіти в Україні: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2022–2032 роки, Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, Національна доктрина розвитку освіти тощо.

Отже, перед закладами вищої освіти постає завдання підготовки фахівців у сфері права, які здатні задовольняти запити сучасного суспільства. Проблема підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері права, вмінь організувати самостійну навчальну, дослідницьку, пізнавальну та пошукову діяльність набуває особливої актуальності. Сучасний юрист із сформованою навчально-пізнавальною компетентністю є висококваліфікованим у своїй галузі, володіє розвинутими дослідними навичками, постійно підвищує свою кваліфікацію, має почуття особистісної відповідальності тощо. Отже, якісна підготовка майбутнього фахівця у сфері права вимагає формування у здобувачів вищої освіти навчально-пізнавальної компетентності.

Професійна компетентність фахівця сфери права нової генерації залежить від інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту пізнання права. Інформаційно-комунікаційні технології при підготовці

здобувачів-правників сприяють підвищенню професійної здатності фахівця до виконання майбутньої юридичної діяльності та приводить до збагачення освітньої діяльності закладів вищої освіти.

Загальнопедагогічні основи впровадження компетентнісного підходу в освітній процес у своїх працях розглядають В. Андрущенко, Н. Бібик, С. Бондар, Л. Ващенко, В. Кремень, О. Локшина, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін. Дослідники звертають увагу на багатосторонній, різноплановий і системний характер поняття «компетентність».

Аналіз дефініцій «компетенція» та «компетентність» відображено у наукових працях І. Драч, М. Голованя, Н. Кічук, Л. Петухової, І. Підласого, О. Пометун, О. Савченко тощо.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери права є важливим аспектом їхньої професіоналізації на етапі навчання в закладі вищої освіти, що обумовлює успішність подальшої юридичної практики, ефективність їхньої безпосередньої участі у вирішенні важливих юридичних проблем, реалізації опосередкованої правом діяльності, що спрямована на виконання суспільних функцій і задач та на задоволення як загальносоціальних, так і особистісних інтересів і потреб громадян.

Питання підготовки майбутніх фахівців у сфері права постійно перебуває в центрі уваги науковців. Найчастіше дослідники вивчають формування комунікативної компетентності, риторичних умінь та культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки (О. Бовдир, Л. Горлова, О. Калита, С. Тягнирядно, С. Циганій та ін.). Досліджувались також психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності (І. Зошій) та формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки (А. Борейчук), педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста (В. Савіщенко), підготовка майбутніх магістрів з

правознавства до викладацької діяльності (С. Безсмолий), застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів (А. Рибачук), професійна підготовка майбутніх бакалаврів з правознавства із застосуванням контекстного навчання (І. Пасенко) тощо.

Водночас недостатньо дослідженою лишається сутність навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

Актуальність цієї проблеми, її науково-практична значущість зумовили вибір теми магістерської кваліфікаційної роботи *«Формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій»*.

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх фахівців у сфері права у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування, розроблення методики формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права;

2) визначити й обґрунтувати сутність поняття «формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права», його структуру;

3) обґрунтувати педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

4) узагальнити досвід формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

5) провести емпіричне дослідження щодо сформованості навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права;

6) розробити методику формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використано такі методи:

– *теоретичні* – аналіз педагогічних, психологічних, філософських, соціологічних джерел з метою обґрунтування актуальності проблеми дослідження та визначення сутності поняття «формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права»; порівняння, систематизація, узагальнення вивченого досвіду щодо розроблення й обґрунтування методики формування вказаної якості особистості;

– *емпіричні* – анкетування з метою визначення проблеми сформованості навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій; педагогічне спостереження, вивчення документації закладу вищої освіти та результатів педагогічної діяльності – вивчення стану сформованості навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права; педагогічний експеримент (констатувальний);

– *методи математичної статистики* – з метою статистичної обробки отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному висвітленні проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців спеціальності 081 «Право» за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Практична значущість дослідження: запропонована в роботі методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права може бути корисною як педагогам, так і фахівцям, які працюють у закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку бакалаврів права.

Експериментальна база дослідження: Дослідження проводилося на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України (юридичний факультет). Всього в дослідженні брало участь 20 здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» ОПП «Право».

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалося в процесі участі в науково-практичній конференції: Васюк М. М. Сутність поняття «професійна компетентність». *Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників: зб. доповідей учасників Всеукр. студентсько-учнівської наук.-практ. онлайн конф.* (Київ, 28 березня 2024 року). Київ, 2024. С. 52–54.

Підготовлено та опубліковано (у співавторстві) наукову статтю «Педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права» (*Молодь і ринок*, 2024, №7–8 (227–228), с. 53-57).

Структура і обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури загальною кількістю 72 найменування; повний обсяг роботи – 121 сторінки. Ілюстрована 16 малюнками.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА

1.1. Особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права

Професійна підготовка та подальша практична діяльність фахівців тісно пов'язані й взаємозумовлені: від рівня професійної підготовки залежить ефективність виконання трудових функцій. Отже, ґрунтовна професійна підготовка передбачає формування важливих для певного фаху компетентностей. Доцільність аналізу специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері права у контексті пропонованого дослідження викликана потребою врахування його в освітньому процесі, обґрунтування вибору інформаційно-комунікаційних технологій, які буде застосовано під час підготовки фахівців цієї галузі [5, с. 25] та формування навчально-пізнавальної компетентності.

Професія юриста є офіційно визнаною державою та регламентованою законом діяльністю та пов'язана з правовим регулюванням суспільних відносин, забезпеченням дотримання членами суспільства норм права, що вимагає необхідних компетентностей, яких набувають шляхом здобуття юридичної освіти або практичного досвіду. Це покладає на фахівців у сфері права соціальну відповідальність за ефективне виконання їхніх обов'язків.

Фах юриста з-поміж значної кількості інших професій вирізняє низка ознак. До найтипівіших можна віднести особливу відповідальність, інтелектуальну привабливість та колективність роботи. Особливістю професії фахівця у сфері права є те, що він постійно стикається з необхідністю розв'язувати надзвичайно складні питання, від чого залежить життя та честь клієнта. Ухвалення юридичних рішень вимагає від юриста-професіонала значної мобілізації досвіду та знань, концентрації моральних сил, глибокого усвідомлення відповідальності перед клієнтом, колективом,

суспільством.

У юридичній літературі окреслені такі види (аспекти) діяльності фахівця у сфері права:

- соціальний, що свідчить про соціальну значущість професії юриста, як захисника прав і законних інтересів громадян, організатора боротьби з правопорушеннями;

- пошуковий, що полягає в збиранні інформації, необхідної для розв’язання юридичної справи;

- реконструктивний – підсумковий аналіз зібраної інформації з юридичної справи, формулювання робочих гіпотез, укладання плану діяльності з її подальшим розглядом та завершенням;

- комунікативний, що свідчить про вміння спілкуватися з колегами, клієнтами, учасниками справи та усіма тими, хто до неї дотичний; сформованість письмових комунікацій під час укладання звернень, позовів тощо;

- організаційний, який полягає у вольових діях із перевірки робочих гіпотез і їхньої реалізації;

- засвідчувальний, що охоплює вміння надавати отриманій під час роботи інформації з юридичної справи форму письмових актів-документів (протоколів, постанов, вироків тощо), передбачену законом [69, с. 153].

Професійна діяльність фахівця у сфері права підпорядкована відповідним принципам – основним вимогам, що слугують орієнтирами в її реалізації. До них відносять: незалежність юридичної професії, законність діяльності, моральність, гласність, професіоналізм, професійну таємницю. Означені принципи майбутні юристи мають знати та розуміти ще під час навчання у закладі вищої освіти. Освітній процес повинен бути побудовано так, щоб формувати культурного, високоморального, розумного юриста-професіонала [4, с. 35]. Сприятиме цьому прищеплення загальнолюдських і професійних цінностей під час вивчення таких освітніх компонентів, як-от:

філософія, психологія, педагогіка тощо.

Окрім того, юридичну діяльність відрізняють від суміжних із нею за відповідними ознаками. Юридична діяльність:

- здійснюється у сфері права;
- суб'єктами її здійснення є юристи – спеціально підготовлені фахівці;
- спрямовується на організацію діяльності інших суб'єктів права;
- під час її здійснення використовують як правові, так і неправові засоби;
- кінцевою метою є впорядкування й узгодження суспільних відносин;
- регламентована правовими й іншими соціальними нормами;
- здійснюється в формах наукової, практичної та освітньої діяльності [69, с. 16–17].

Юридичну діяльність поділяють

- за профілем: правоохоронна, правотворча, правозастосувальна;
- за суб'єктами реалізації: прокурорська, адвокатська, оперативно-розшукова, слідча, пенітенціарна, нотаріальна;
- за змістом: конструктивна, пізнавальна, комунікативна, організаційна;
- допоміжні види: профілактичний та засвідчувальний [66].

Таким чином, юридична діяльність є доволі багатофункціональною і у своїй роботі юристи мають використовувати навички основ організації праці та управління, адміністрування, складання та ведення правової документації, застосовувати інноваційні інформаційні технології. Крім того, юристи мають володіти знаннями в сфері психології, соціології, економіки, тощо.

У психологічній структурі юридичної діяльності пізнавальна діяльність застосовується з метою встановлення характеристик правової дійсності, чи істини. Щоб встановити істину чи з'ясувати характеристики правової дійсності необхідно пізнати значну кількість обставин, фактів, взаємозв'язків, що відносяться як до подій теперішнього, так і минулого

часу. Отже, пізнавальна діяльність використовується для з'ясування факту правопорушення чи причетності до нього відповідної особи та ступеня її вини з метою визначення міри покарання. З метою з'ясування правової дійсності варто дослідити комплекс правових процесів і явищ, що відбуваються в суспільстві, визначити стан правосвідомості, та співставити отримані результати в площині їхньої взаємодії і взаємозв'язку.

Отже, пізнавальна складова юридичної діяльності є засобом реалізації інших різновидів юридичної діяльності. Важливою своєрідністю пізнавальної діяльності є значний обсяг інформації, яку опрацьовує фахівець у сфері права. Процес виявлення, переробки, відбору інформації ускладнюють динаміка постійних змін, що відбувається в законодавстві та в соціумі. Наголосимо, що пізнавальна діяльність може відбуватися в умовах протидії зацікавлених осіб та в емоційно складних умовах розслідувань, спілкування зі свідками, судових процесів, або в роботі з підзахисними. Окреслені особливості пізнавальної складової юридичної діяльності додають їй вольових та емоційних ознак, що здійснюють надмірне емоційне навантаження на суб'єктів пізнавальної юридичної діяльності [66].

Отже, юридична діяльність у основі має мати сформовані під час навчання компетентності, зокрема і навчально-пізнавальну, що можна схарактеризувати крізь призму системи дій, які становлять зміст юридичної діяльності. До найважливіших дій можна віднести:

- ведення юридичної справи (здатність до аналізу і синтезу);
- укладання юридичних документів, підготовка виступів у юридичних установах (письмові та усні комунікаційні вміння рідною мовою);
- тлумачення текстів нормативно-правових актів; юридичне консультування (здатність знаходити й інтерпретувати інформацію з різних джерел та застосовувати сучасні інформаційні технології і бази даних, здатність вирішувати проблеми та ухвалювати рішення).

До професійної діяльності юриста висувають ряд вимог, які можна

класифікувати на загальні й спеціальні. Загальні вимоги відносяться до всіх представників юридичної професії незалежно від сфери використання правових знань або конкретної спеціальності. Спеціальні ж вимоги є особливими вимогами до представників відповідної юридичної спеціальності.

До загальних вимог належать:

– кваліфікованість, доказом якої є закінчення юридичного закладу освіти й присвоєння відповідної кваліфікації;

– професіоналізм, доказом якого є те, що людину з юридичною освітою можна вважати майстром своєї справи – фахівцем, у якого є наявність професійних правових знань. Саме цим кваліфікований юрист вирізняється з поміж пересічних громадян, які просто можуть мати елементарні знання щодо права, закону, правової системи тощо [5, с. 26]

Володіння здатністю до практичної реалізації юридичних знань – це відмінність кваліфікованого юриста від некваліфікованого. Підґрунтям уміння використовувати професійні знання під час практичної діяльності є рівень фактичного засвоєння даних юридичної практики. Зауважимо, що юридичні знання та вміння їх застосування між собою діалектично пов'язані. Отже, важливим складником юридичної освіти є здатність майбутніх фахівців складати юридичні документи та послуговуватися юридичною технікою тощо. На основі здобутих знань варто прагнути до набуття навичок роботи, відповідного образу дій, стилю в роботі, досвіду у практичному використанні знань [69, с. 61–63]. Сприятиме цьому сформована навчально-пізнавальна компетентність.

До представників відповідних юридичних спеціальностей висувають особливі професійні вимоги, які визначають як спеціальні. Водночас, з метою ефективного провадження юридичної діяльності необхідна ще й сукупність умов: загальних та спеціальних.

До загальних (природних) умов відносять:

– тимчасові, що відображають об'єктивно різноманітні можливості планування і виконання правничих дій у часі доби, залежать від їхніх особливостей, відзначаються швидкістю, оперативністю, терміновістю, інтенсивністю та напруженістю;

– місця вчинення юридичних дій можуть бути різноманітними: приміщення судових засідань чи службові приміщення, житло громадян, а під час огляду місця скоєння злочину – поле, ліс, шосе, будівля тощо).

З метою створення таких умов у закладах вищої освіти практикують виїзні заняття в судові засідання, на місця скоєння злочину з подальшими обговореннями та дискусіями.

Спеціальними умовами є:

– психологічні: емоційна насиченість, психологічна напруженість, конфліктність спілкування тощо;

– комунікативні, що зумовлені професійним спілкуванням із колом осіб, значним за кількістю та невизначеним за складом (професіями, віком, рівнем культури тощо);

– інтелектуальні, що пов'язані з обробленням великих обсягів інформації, ухваленням рішень у невизначених і суперечливих ситуаціях, альтернативністю й варіативністю можливих дій і рішень.

Спеціальні умови, що існують у закладах вищої освіти, мають на меті забезпечити формування компетентностей майбутніх фахівців у сфері права за допомогою освітньо-діяльної технології. Ідеться про створення криміналістичних лабораторій, юридичних клінік, комп'ютерних класів із необхідними майбутньому юристу спеціальними програмами, тренінг-лабораторії для судових засідань, полігонів для проведення криміналістичних тренінгів тощо [6].

У цілому до особливостей професійної діяльності юристів відносять:

– здійснення особливими суб'єктами – юристами, що мають відповідати високим вимогам щодо кваліфікації, особистісних і моральних

якостей;

– тісний зв'язок діяльності з правом, її спрямованість на захист законних інтересів і прав юридичних та фізичних осіб;

– їй притаманна наявність загальних і спеціальних умов.

Високі кваліфікаційні вимоги, що необхідні юристам, має бути спроектовано на їхню професійну підготовку. Професійно значущі якості фахівців у сфері права трактують як ознаки психіки, що зумовлені здібностями та характером особистості, що значно впливають на ефективність юридичної діяльності та забезпечують високий рівень професійної майстерності й самовдосконалення [56, с. 125–127].

Утвердження цивілізованого правопорядку враховує гуманістичну спрямованість як норму і права та особистості юриста – фахівця, який втілює ці норми в життя. Лише в такій діалектичній єдності правозахисна система може забезпечувати свободи і права особи. Отже, професійно значущими якостями фахівця у сфері права визнано якості-цінності гуманіста.

Повага до права, правосвідомість, законослухняність, правова культура є ознаками цивілізованого суспільства та результатом правового виховання, на якому позначається значна кількість факторів. Реалізовувати такі педагогічні функції, як правове навчання та виховання громадян, перевиховання правопорушників, освітня діяльність у закладах освіти, фахівець у сфері права має свідомо й компетентно. Якості, що уможливають успішну реалізацію педагогічної функції, дослідником С. Безсмолим віднесено до професійно значущих [7].

Сформованість професійних умінь та професійно значущих якостей обов'язково перекликається з такою характеристикою освіти, як її якість. Якістю освіти є сукупність відповідних поведінкових, світоглядних і професійно значущих характеристик і властивостей особистості, що детермінують її здатність задовольняти й особисті матеріальні та духовні

потреби, а також і потреби суспільства.

Держава діагностує рівень вищої освіти шляхом вимірювання значень показників її якості, набутої особою, та встановлення ступеня їх відповідності цим значенням. Рівень якості освіти повинен бути домінуючим показником, який враховують під час ліцензування та акредитації закладів освіти, нострифікації документів щодо освіти інших країн, атестації науково-педагогічних працівників, проведення сертифікації фахівців, встановлення рейтингу закладів вищої освіти.

Освітній процес у закладах вищої освіти – це система дидактичних і організаційних заходів, що спрямовані на реалізацію змісту освіти на відповідному освітньому рівні згідно державних стандартів освіти. Освітній процес повинен бути організований із урахуванням можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання й орієнтований на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, що здатна до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін та розвитку в соціально-культурній галузі, у сферах технологій, техніки, системах управління й організації праці та в умовах ринкової економіки. Його основою мають бути ступенева система вищої освіти та принципи гуманізму, демократизму, науковості, наступності та безперервності, незалежності від впливу будь-яких політичних партій, інших релігійних і громадських організацій.

Сучасній освітній системі професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері права притаманні недоліки процесуального характеру: несистематичність роботи здобувачів освіти впродовж навчального семестру, низький рівень навчально-пізнавальної активності майбутнього фахівця та відсутність елементів змагальності в навчанні та його результатах, можливість необ'єктивного оцінювання знань здобувачів вищої освіти, великі витрати часу на проведення екзаменаційної сесії, недостатній рівень адаптації випускників до швидкозмінних вимог вітчизняного та

світового ринків праці, негнучкість системи підготовки фахівців, низька мобільність здобувачів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей і закладів вищої освіти. Саме тому в закладах вищої освіти, де провадять підготовку майбутніх фахівців у сфері права, створюють спеціалізовані аудиторії для проведення практичних занять. Чинне законодавство України врегульовує діяльність при закладах вищої освіти юридичних клінік (структурний підрозділ закладів вищої освіти, метою функціонування якого є керівництво навчально-методичною та науково-дослідницькою діяльністю здобувачів вищої освіти щодо розширення їх правосвідомості й удосконалення механізмів отримання навичок правозастосування, правозахисної, правопросвітньої діяльності навчальних занять [52].

Нині в багатьох закладах вищої освіти функціонують юридичні клініки як окремі структурні підрозділи, де здобувачі під керівництвом викладача надають безкоштовно юридичні консультації всім категоріям клієнтів, що дає їм змогу практично застосувати здобуті теоретичні знання.

У юридичних клініках здобувачі вищої освіти ведуть прийом громадян згідно графіку і реєструють їх у спеціальному журналі. У юридичній клініці, користуючись необхідними документами (Конституція України, кодекси, зразки документів тощо), майбутні фахівці у сфері права навчаються складати процесуальні документи, опановують уміннями орієнтуватися в чинному законодавстві, розвивають мислення, інтелект, комунікативні здібності. Викладачі, відповідно, можуть оцінити практичні здатності студентів, допомагаючи їх всебічному розвитку.

Робота в юридичній клініці сприяє формуванню та розвитку таких освітніх компетентностей здобувачів вищої освіти: навчально-пізнавальної шляхом удосконалення теоретичних знань унаслідок опрацювання нормативно-правових джерел інформації та посилення практичної діяльності; комунікативної шляхом постійного спілкування з клієнтами; інформаційно-технологічної шляхом постійної роботи з різноманітною інформацією,

комп'ютерними інформаційними базами даних (IPlex, Ліга-Закон); соціальної шляхом вироблення соціальної позиції; етично-ціннісної шляхом вияву професійної та моральної культури. При університетах діють також криміналістичні лабораторії, що передбачають формування та розвиток у здобувачів вищої освіти практичних навичок розкриття злочинів різноманітних видів, виявлення слідів скоєння злочину, поводження з науково-криміналістичними засобами та криміналістичною технікою, що використовують під час проведення лекцій і практичних занять. Під час роботи в криміналістичній лабораторії здобувачі освіти навчаються працювати з відеотехнікою та фототехнікою, вивчають різні види фіксації матеріальних об'єктів, які для розкриття злочинів мають значення речових доказів, сучасні технічні засоби складання портрету за зовнішніми ознаками опису особи, за десятипальцевою системою обліку складають загальні та допоміжні дактилоскопічні формули тощо.

Криміналістичні лабораторії мають бути оснащені сучасною технікою: проєктором та екраном для перегляду документальних фільмів або відеороликів про ведення слідства та розкриття злочинів різних видів; комп'ютерами, що під'єднані до мережі Інтернет, та на яких встановлені програми електронної інформаційно-довідкової програми з вогнепальної та холодної зброї, інформаційно-пошукової системи «Образ» (комп'ютерний фоторобот), експертно-криміналістичної системи «Дактомат», чемоданом слідчого, експертними довідниками, мікроскопами тощо.

У криміналістичних лабораторіях створюють так звані таємні кімнати, де організують місце скоєння злочину (вбивства, крадіжки тощо). Через умонтовану в таємній кімнаті веб-камеру та USB-кабель, який під'єднано до комп'ютера за допомогою проєктора, що виводить зображення на екран, студенти під час практичного заняття можуть стежити за діями однокласників та аналізувати їх. Описана діяльність передбачає формування здатності до аналізу і набуття нових знань, що безпосередньо відноситься до

навчально-пізнавальної компетентності. Робота в таємній кімнаті уможлиблює залучення до практичного навчання всіх здобувачів освіти групи, які виявляють захоплення, інтерес, зацікавленість, що стимулює їх до провадження професійної діяльності.

Функціонування криміналістичної лабораторії буде успішним за умови використання можливостей обладнаних сучасною апаратурою експертних лабораторій, фотолабораторій, комп'ютерних залів та криміналістичних полігонів.

Робота у криміналістичній лабораторії сприяє формуванню:

– комунікативної компетентності шляхом діалогу між колегами та вияву культури спілкування, гуманного ставлення до колег, допиту уявних свідків тощо;

– здатності до аналізу та синтезу шляхом постійного поповнення теоретичних знань, опанування нових методик розслідування, кваліфікації злочинів;

– здатності знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел під час роботи над укладанням протоколів, із джерелами злочину, архівної роботи з документами; здатність використовувати бази даних і сучасні інформаційні технології;

– здатності вирішувати проблеми й ухвалювати рішення шляхом проведення дактилоскопічної експертизи, слідчих експериментів тощо.

Ефективним видається створення кімнат-музеїв, де буде представлено різні види фототехніки і зброї, предмети схову злочинної продукції, експонати за матеріалами реальних справ, речових доказів для наочного сприйняття особливостей вчинення та розкриття різних видів злочинів. Це сприятиме формуванню у здобувачів освіти здатності до аналізу та синтезу шляхом сприйняття й осмислення нового матеріалу, комунікативної компетентності під час розповіді і бесіди про побачене та почуте, здатності знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел і застосовувати бази

даних і сучасні інформаційні технології під час аналізу історико-правових цінностей минулого, здатність вирішувати проблеми й ухвалювати рішення як наслідок вивчення проблем і перспектив державо- та правотворення в історичному контексті.

З метою проведення практичних занять та формування певних компетентностей створюють тренінг-лабораторії, наприклад «Зал судових засідань», де здійснюють підготовку майбутніх фахівців у сфері права в умовах, максимально наближених до реальних судових процесів. Проведення рольових процесуальних ігор результативне щодо розвитку навичок роботи із процесуальною документацією [6].

Майбутні фахівці у сфері права мають можливість детально вивчати специфіку деяких стадій судочинства, розгляду та вирішення окремих категорій судових справ. Майбутні правознавці розвивають навички судової риторики [65], навчаються логічно мислити, представляти інтереси різних боків справи в суді, публічно виступати, робити висновки тощо.

За результатами самостійної підготовки здобувачів освіти під керівництвом викладача у тренінг-лабораторії «Зал судових засідань» необхідно проводити інсценізовані ігрові судові процеси щодо слухання цивільних, кримінальних, адміністративних та господарських справ. До таких практичних занять доцільно залучати працівників органів адвокатури, прокуратури, судів (консультанти, судді, секретарі судових засідань), співробітників органів внутрішніх справ тощо.

Важливу роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері права, зокрема й навчально-пізнавальної, відіграє створення при навчально-наукових інститутах або юридичних факультетах спецаудиторії «Прес-центр», зокрема для освітніх програм «Правова журналістика». Робота у «Прес-центрі» сприятиме формуванню та розвитку в майбутніх юристів активізації мислення, культури усної судової мови, вміння вести публічну суперечку, налагоджувати контакт зі слухачем тощо.

Нині стало традиційним проведення виїзних навчальних занять у відкритому судовому засіданні, що дозволяє набути практичних навичок роботи судді. Після такого заняття майбутній фахівець у сфері права має подати викладачу аналіз судового засідання із виписаними перевагами і недоліками тактики ведення процесу, роботи у ньому представників різних боків, судді, потерпілого або підсудного.

Проблема приведення професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері права у відповідність до сучасних вимог набула вимірів одного із пріоритетних завдань державної освітньої політики, тому що саме державні документи України про освіту скеровують заклади вищої освіти на перегляд змісту, форм, методів, які відзначаються спрямованістю на формування потрібних у фаховій діяльності компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти.

Зокрема, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право [62] значна увага приділяється формуванню компетентностей, що безпосередньо відносяться до навчально-пізнавальної. Серед них:

- ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
- ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 3. Знання і розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК 7. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК 8. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК 10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати культурні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про суспільство і природу та в розвитку суспільства, технологій і техніки.

- СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі в суспільстві.
- СК11. Здатність визначати належні і прийнятні для юридичного аналізу факти.
- СК 12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.
- СК 13. Здатність до критичного і системного аналізу правових явищ.
- СК 16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру та значення.

Вказані компетентності, на наш погляд, необхідно формувати з метою розвитку навчально-пізнавальної компетентності.

1.2. Термінологічне поле дослідження проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права

У теперішній моделі вищої освіти домінантний акцент робиться на компетентнісний підхід та поширення набули терміни – «компетенція» і «компетентність», що не мають однозначного тлумачення в педагогічній науці.

Поняття «competency» етимологічний словник англійської мови визначає, як спроможність забезпечити життєві потреби та достатню кваліфікацію фахівця [71].

Тривалий час поняття «компетенція» і «компетентність» не розмежовувались та вважались тотожними й позначали здатність особистості робити щось успішно або ефективно. Підтвердженням того, що раніше терміни «компетентність» та «компетенція» ототожнювалися, свідчить їх однакове трактування як: «здатності виконувати особливі трудові

функції», що містить «Глосарій термінів Європейського фонду освіти» [3].

Словник іншомовних слів компетентність (із лат. «competens» («competentis») – відповідний, належний) пояснює, як обізнаність, поінформованість, авторитетність. Компетенція (із лат. «competentia», від «compeo» – відповідаю, взаємно прагну, підходжу) – коло повноважень будь-якої установи, організації чи особи; коло питань, у яких ця особа має відповідні повноваження, знання та досвід [60, с. 282].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови прикметник «компетентний» подано у 2-х значеннях: 1) який має достатні знання в будь-якій галузі; який із чим-небудь добре обізнаний, тямущий; що ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) який має відповідні повноваження; повновладний, повноправний. Наголосимо, що термін «компетенція» також окреслюється як: 1) гарна обізнаність із чим-небудь; 2) сукупність повноважень певної особи чи організації [17, с. 445]. За означеним трактуванням відмінність у змістових характеристиках понять «компетенція» і «компетентність» майже не помітна. Водночас, компетентність уживається в ширшому значенні, що спонукає дослідників до генезису трансформації.

За твердженням Л. Айзікової, категорія «компетенція» краще розкриває внутрішні характеристики й якості особистості, а «компетентність», переважно, пов'язана з особливостями її поведінки [1, с. 294]. Водночас дослідниця не конкретизує ці категорії.

Дослідник М. Головань розглядає компетентність як явище системне, яке інтегрує знання, уміння, навички, досвід та особистісні властивості особистості, що обумовлюють її готовність і здатність вирішувати різноманітні проблеми, при цьому усвідомлюючи значущість результату власної діяльності. Стати компетентним можна опанувавши певними компетенціями й реалізуючи їх у досвіді відповідної діяльності [20]. Отже, можна констатувати, що компетенція є частковим явищем відносно компетентності. Доречність цієї ідеї також прослідковується в роботах

С. Бондар: «Компетентна особистість – це особистість із сформованими компетенціями» [10].

Досить часто дослідники поняття «компетенція» тлумачать як: 1) обізнаність особи щодо певного кола питань; сфера повноважень, делегованих суб'єкту (органу управління, посадовцю, групі тощо); 2) досвід, інформаційний ресурс, володіння знаннями та уміннями в певній предметній сфері; 3) соціально визначені вимоги щодо професійної підготовки фахівця [20].

Наголосимо, що євроінтеграційні процеси в освіті міцно вкоренили поняття «компетентність». Експерти країн ЄС застосовують його у значенні здатності особи активно застосовувати знання та уміння для навчальних досягнень щодо нових ситуацій [39]. Водночас Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення й освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI) [72] поняття «компетентність» трактує, як здатність кваліфіковано здійснювати і виконувати відповідну діяльність. Означене трактування також характеризує сукупність знань, навичок і ставлень, які дозволяють особистості плідно діяти чи здійснювати відповідні функції, що спрямовані на досягнення визначених стандартів у професійній галузі чи певній діяльності.

За оцінкою таких учених, як В. Андрущенко [2], Н. Кічук [38], В. Луговий [43], О. Овчарук [45] та ін. важливим є дидактичне й методологічне значення компетентнісного підходу для реалізації освітнього процесу у вищій школі, оскільки він спроможний адекватно виявляти його результативність. За допомогою інструментарію компетентнісного підходу можливо здійснити об'єктивну оцінку теоретичної підготовки майбутніх фахівців та їх здатність застосовувати набуті знання, уміння й навички за навчальних, професійних та життєвих умов. Отже, компетентнісна парадигма є методологічним підґрунтям сучасних педагогічних досліджень, фундаментом для побудови нових освітніх стандартів у сфері юридичної

освіти.

Зауважимо, що компетентнісний підхід у більшості країн ЄС є основою класифікаційних вимог, освітньо-професійних програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик різних освітніх рівнів. Так, у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) вказується, що компетентність – це: «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну й подальшу навчальну діяльність та є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [51]. Проте, дефініційна чіткість даного визначення не заважає дослідникам здійснювати пошук нових тлумачень, уточнювати сутність вказаного феномену щодо різних видів діяльності індивіда. Це також стосується досліджуваної нами навчально-пізнавальної компетентності, що може бути змістовно описана з огляду на сутність родового поняття «компетентність».

Дослідники компетентісного підходу схиляються до думки, що термін «компетентність» об'єднує як інтелектуальний, природний складник, так і набуті складові частини – уміння і навички індивіда (Л. Петухова [47]); містить новітню ідеологію інтерпретації змісту освіти, що формується «від прикінцевого результату», який є бажаним для конкретної діяльності (І. Драч [28]). Учені акцентують на компетентності як на комплексній, інтегративній характеристиці, що включає низку різнорідних більш елементарних рис, яка належать до професійної, інформаційної, правової та інших галузей діяльності індивіда (Н. Бібік [8], І. Підласий [49], О. Пометун [50], О. Савченко [57] та ін.), а саме: досвід (знання, уміння, навички) прояву відповідної компетентності в різноманітних ситуаціях; спрямованість і ставлення до змісту компетентності, предмета її застосування (потреби, мотиви, цінності, ідеали, потяги тощо); якості (здатності і здібності до синергетичних проявів, адаптації, інтерпретації та масштабування, інтеграції,

саморозвитку, перенесення знань з однієї сфери на іншу, емоційно-вольової регуляції процесу та результату прояву компетентностей тощо) [42].

Отже, компетентність є цілісною якістю особистості, що ґрунтується на знаннях, уміннях та навичках й визначає її здатність якісно виконувати будь-яку діяльність. Вона передбачає елементи готовності до діяльності в нестандартних ситуаціях та обумовлена особистісними особливостями індивіда і впливом внутрішніх чинників (цінностей, потреб, досвіду), характеризується інтеріоризацією в напрямку від якісних знань до якісної діяльності.

Переконливо, що категорія «компетентність» зумовлює цільові перспективи формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх юристів і передбачає комплексну оцінку результатів навчальної діяльності та їх професійної готовності, має на увазі здатність майбутнього фахівця до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації впродовж життя в обраній сфері. Наголосимо, що процес модернізації вищої юридичної освіти, формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права визначається, насамперед, необхідністю запровадження компетентнісного підходу.

Поняття «компетентність» розглядають як важливу характеристику суб'єкта діяльності й професіонала, що означає вміння особи вільно орієнтуватися у складних професійних умовах, оперувати об'єктивними і суб'єктивними складниками діяльності, здатність до використання нових способів діяльності, готовність до застосування новітніх технологій тощо.

Дослідниця В. Семиченко окреслює компетентність як атрибут особистісного рівня та систему засвоєних способів, за допомогою яких особа має змогу вирішувати ті або інші проблеми, задачі власної життєдіяльності. Будь-які знання, окремі навички й уміння стають дієвими за умови, що вони вступають у багаторівневі зв'язки з іншими структурними елементами, інтегруються до загальної системи способів, творчо модифікуються,

перетворюються, вдало застосовуються згідно мети та умов діяльності чи міжособистісної взаємодії. Отже, важливою умовою становлення, прояву та формування компетентності є досвід [59].

У вітчизняній науці компетентність розглядається як певна характеристика особистості або професіонала, що проявляється у відповідних здатностях та готовності до діяльності. Так, компетентність – це: «здатність вирішувати проблеми, здатність особистості діяти, її зацікавленість у цьому» (С. Бондар) [11]; «здатність результативно діяти в відповідних ситуаціях, тобто реалізовувати компетенції» (Н. Брюханова) [14]; «це готовність до відповідної професійної діяльності, наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності» (В. Ягупов) [70].

Розрізняють такі види професійної компетентності:

– спеціальна – володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні та можливість здійснювати подальший професійний розвиток;

– соціальна – оволодіння спільною (кооперативною, груповою) професійною діяльністю, співпрацею та прийнятими в цій професії тактиками професійного спілкування; відповідальність за результати власної професійної діяльності;

– особистісна – це оволодіння прийомами особистісного самовираження, саморозвитку і засобами протидії професійній деформації особистості;

– індивідуальна – володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, здатність до самозбереження, несхильність до професійного старіння, уміння раціонально організувати власну працю без перевантажень часу та сил, без втоми [33, с. 26].

Дослідники виділяють три основні групи професійної компетентності:

– у професійній діяльності (спеціальна (знання власної справи), суб'єктна, технологічна, професійна (обізнаність у світі професій), економічна, правова);

– у професійному спілкуванні (соціально-перцептивна, комунікативна, диференційно-психологічна, діагностична, (здатність до вивчення іншої людини), міжкультурна, етична, емпатійна, соціокультурна, конфліктна);

– у реалізації особистості професіонала (психологічна (вміння вивчати іншу особу), індивідуальна, аутопсихологічна (вміння вивчати себе), культурна (здатність до засвоєння культурних норм, прийнятих у цьому суспільстві як еталонів для розвитку власної особистості), рефлексивна) [33, с. 27].

Виокремлюють також домінуючі групи компетентностей:

1) ті, що належать особистості як суб'єкту життєдіяльності (ціннісно-сміслова орієнтація у світі, збереження здоров'я, розширення знань);

2) ті, що належать до взаємодії особистості з іншими особами, тобто соціально-психологічна компетентність (толерантність, вирішення конфліктів, співробітництво, спілкування);

3) ті, що належать до діяльності людини й проявляються в усіх її типах і формах (постановка й вирішення пізнавальних завдань, нестандартні засоби діяльності, рішення) [33, с. 27].

У психолого-педагогічній науці до певної міри усталились погляди дослідників щодо видів компетентностей, які формуються під час здобуття освіти або навчально-професійної діяльності здобувачів вищої освіти.

Освітня компетентність розкривається як: «сукупність змістових орієнтацій, знань, умінь і навичок, досвіду діяльності здобувачів вищої освіти щодо певного кола об'єктів реальної дійсності, що є необхідними для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності. Ось чому освітні компетентності поділяються за тими ж рівнями, що і зміст освіти: ключові (загально-культурна, ціннісно-сміслова, навчально-

пізнавальна, інформаційна, соціально-трудова, комунікативна, особистісного самовдосконалення), загальнопредметні, предметні [33].

Професійна компетентність – вагомий результат професійного навчання, що забезпечує кваліфікованого фахівця здатністю до розв’язання нестандартних професійних ситуацій. Особливо це актуально в юридичній діяльності, де юристу варто вміти не лише застосовувати правові норми, захищати права громадян, але й бути експертом із питань моралі і правосвідомості.

Перейдемо до розкриття поняття «навчально-пізнавальна компетентність». Зокрема, поняття «пізнання» окреслюється, як процес цілеспрямованого активного відображення у свідомості людей об’єктивного світу. Пізнання є вищою, специфічною формою відображення [22, с. 261].

У наукових джерелах не існує єдиної точки зору щодо визначення поняття «пізнавальна компетентність». Так, зміст поняття «пізнавальна компетентність» визначається як от:

– постановка і розв’язання пізнавальних завдань, створення і нестандартне вирішення проблемних ситуацій, продуктивне і репродуктивне пізнання, інтелектуальна діяльність, дослідження;

– динамічна інтегративна характеристика особистості, яка відображає систему мотиваційно-ціннісних орієнтацій, знань, умінь і рефлексивно-оцінних дій, що дозволяє продуктивно здійснювати процес пізнання об’єктивної дійсності та накопичення досвіду щодо вирішення реальних професійних завдань: пошук, опрацювання й використання інформації;

– багатокomпонентна система характеристик особистості, що здатна на основі інтеграції знань, умінь, способів діяльності, використання власного творчого потенціалу, стилю та досвіду відстоювання своєї позиції здійснювати продуктивну пізнавальну діяльність; властивість особистості, що демонструє готовність та здатність до самовдосконалення для успішної самореалізації і самоактуалізації в постійно мінливих умовах діяльності;

– володіння вміннями та навичками, узагальненими способами навчально-пізнавальної діяльності; здатність використовувати пізнавальні вміння та навички для отримання і створення нового знання, самоосвіти й самовдосконалення; готовність застосовувати отримані знання, вміння й способи пізнавальної діяльності під час вирішення професійних задач [53].

Отже, пізнавальну компетентність визначають, як постановку і рішення пізнавальних завдань; як інтегративну динамічну характеристику, як багатокомпонентну систему характеристик особистості, як володіння певними властивостями.

Пізнавальну компетентність розглядають як сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, досвіду, ставлень, особистісних якостей, що дозволяють: здійснювати евристичну, пошукову діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників освітнього процесу, приймати рішення. Водночас пізнавальну компетентність можна розглядати як культуру мислення. На теоретичному рівні – це оволодіння науковим стилем мислення, на практичному – вміння проектувати та конструювати професійні процеси, формулювання й творчого вирішення завдань у відповідній галузі [32].

Узагальнення результатів теоретичного аналізу дозволяє констатувати, що пізнавальна компетентність характеризується: вирішенням реальних професійних завдань; сформованими знаннями, вміннями; здатністю до продуктивного пізнання; накопиченням досвіду, здатністю до творчості, нестандартного мислення; здатністю до самовдосконалення, самоосвіти.

Навчально-пізнавальна компетентність представляє собою сукупність взаємопов'язаних змістових орієнтирів, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності тих, хто навчається щодо об'єктів реальної дійсності.

Дослідниця О. Савченко вважає, що вчитися вміє той, хто: сам виявляє мету діяльності чи приймає поставлену педагогом; виявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль; організовує власну роботу для

досягнення результату; знаходить та відбирає потрібну інформацію для виконання навчальних завдань; виконує практичні й інтелектуальні дії, прийоми, операції на репродуктивному та творчому рівні; володіє вміннями та навичками самоосвіти та самоконтролю; усвідомлює результативність своєї діяльності [58, с. 1].

І. Турчина та Н. Вахрушева навчально-пізнавальну компетентність визначають, як інтегровану якість особистості, що ґрунтується на образі світу того, хто навчається, та поєднує в собі ціннісні орієнтації, внутрішню мотивацію та суб'єктивну готовність до навчання, формування вмінь і навичок, розвиток здібностей, що сприяє ефективному вирішенню освітніх завдань, творчо застосовувати відомі знання та успішно оволодівати новими способами навчально-пізнавальної діяльності [64].

Навчально-пізнавальна компетентність – це і вміння й досвід, бажання самостійного набуття нових знань, продукування і втілення тих або інших ідей, освоєння суб'єктивно нових векторів діяльності; готовність виходити за межі заданого й включатися в інтелектуальну діяльність, яка не стимулюється зовні; відкрита пізнавальна позиція, що визначає якість освіти, яка дозволяє ефективно організовувати процес власного учіння впродовж усього життя. Лише особа, яка володіє навчально-пізнавальною компетентністю, може бути успішною й конкурентоздатною в житті [39].

Навчально-пізнавальна компетентність є сукупністю компетентностей того, хто навчається, у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи методологічної, логічної, евристичної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними об'єктами, які ним пізнаються. Сюди входять знання та вміння організації планування, цілепокладання, генерації ідей, аналізу, самооцінки, рефлексії навчально-пізнавальної діяльності. Щодо досліджуваних об'єктів той, хто навчається, опановує креативні навички продуктивної діяльності: добуванням знань безпосередньо із реальності, володінням прийомами дій у нетипових ситуаціях, евристичними методами

вирішення проблем. У межах цієї компетентності окреслюються вимоги певної функціональної грамотності: вміння відрізнити факти від домислів, володіння вимірювальними навичками, застосування ймовірнісних, статистичних тощо методів пізнання [64].

Формування навчально-пізнавальної компетентності здобувачів вищої освіти не може бути відірваним від формування особистості в цілому. Потреби, мотиви, моральний і емоційний складники орієнтації впливають на рівень активності, розумової діяльності, формують поведінку здобувачів вищої освіти. Перед викладачами стоїть вимога щодо організації такого освітнього процесу, де враховуватиметься ціннісне ставлення здобувачів до власної діяльності та навчання спеціальним прийомом самоконтролю.

Отже, *навчально-пізнавальна компетентність майбутніх фахівців у сфері права* – це динамічна, інтегративна якість особистості, що ґрунтується на життєвому досвіді здобувачів вищої освіти та поєднує в собі внутрішню мотивацію до навчання, ціннісні орієнтації, особистісні та професійно-важливі якості, суб'єктивну готовність до навчання, формування знань та вмінь, креативних навичок практичної діяльності, розвитку здатностей продуктивного пізнання.

Будь-яка компетентність, зокрема і навчально-пізнавальна, є достатньо складним, інтегративним утворенням, що володіє багатьма складниками, які за своєю сутністю вказують на ті або інші психологічні чи психічні явища, що, у свою чергу, обумовлюють структуру професійної компетентності фахівця.

Розкриваючи структуру компетентності, варто наголосити, що вітчизняні і зарубіжні науковці виокремлюють різноманітні компоненти залежно від того, що вони розуміють під тією чи іншою компетентністю та від того, структуру якої компетентності й якого фахівця вони досліджують.

Дж. Равен структурними компонентами будь-якої компетентності виокремлює когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, а

також навички і досвід поведінки в ситуаціях подолання труднощів, які забезпечують гнучкість та упевненість у виборі адаптивних способів поведінки особистості у професійній діяльності [6].

О. Топчій вважає, що професійна компетентність фахівця юридичної сфери передбачає наступні взаємопов'язані компоненти: цілемотиваційний (ціннісні орієнтації, мотиви, настановлення, спрямованість особистості); змістовий (професійні знання); предметно-практичний (професійні вміння і навички); особистісний (професійно важливі якості особистості та досвід); рефлексивний (професійна самосвідомість, самооцінка) [63].

До компонентів професійної компетентності майбутніх юристів науковці відносять:

– мотиваційно-ціннісний – включає систему мотивів, які свідчать про усвідомлене бажання майбутнього фахівця виконувати діяльність; систему цінностей, яка інтегрує особливості здійснення особистісних, професійних та загальнолюдських взаємовідносин у сфері права та визначає характер мотивації й активності здобувачів, усвідомлення особистого та суспільного значення майбутньої професії, зв'язок власних інтересів із ціннісними орієнтаціями, інтенсивність уваги, емоційних переживань, вольових зусиль;

– конструктивно-діяльнісний формується завдяки співставленню здобувачами власних індивідуальних особливостей із професійними вимогами, оволодіння студентами основними вміннями та прийомами здійснення правової діяльності. До доміантних умінь відносять: конструктивні (проектування, аналіз, прогнозування, планування, рефлексія); організаторські (розвивальні, інформаційні, мобілізаційні, орієнтаційні); комунікативні (вміння спілкуватися, встановлювати довірливі стосунки з суб'єктами правовідносин, забезпечувати правовий характер взаємовідносин між суб'єктами правової діяльності, здатність керувати);

– рефлексивно-оцінний вимагає готовності здобувачів вищої освіти обдумувати та аналізувати результати власної юридичної діяльності,

об'єктивно оцінювати свої дії, вміти реконструювати професійну діяльність під час появи труднощів, виділити їхні причини та орієнтуватися у власних подальших діях, при цьому враховуючи правові норми [33, с. 54–55].

I. Івашкевич до компонентів професійної компетентності майбутніх юристів відносить мотиваційно-цільовий, соціальний, аутопсихологічний, аксіологічний та когнітивний [34].

I. Зошій структуру професійної компетентності майбутнього фахівця юридичної сфери представляє, як сукупність предметно-змістового, мотиваційно-ціннісного, етико-деонтологічного, рефлексивно-оцінного та комунікативно-регулятивного компонентів [33].

Щодо компонентів навчально-пізнавальна діяльності, то наукова література надає нам таку структуру:

- когнітивний компонент, що пов'язаний здебільшого з інтелектуальною сферою здобувача освіти і передбачає надання відповідних теоретичних знань та практичних відомостей про те, як успішно працювати з різноманітними джерелами інформації;

- операційно-діяльнісний компонент – це система загально-навчальних умінь, способів навчально-пізнавальної діяльності, яка має забезпечити можливість засвоєння, збереження та переробку інформації в цілісну картину;

- поведінковий компонент зосереджений на емоційній сфері здобувача освіти та передбачає формування цілей діяльності, мотивів його поведінки, установок та особистісних орієнтирів під час формування навчально-пізнавальної компетентності [64].

У структурі навчально-пізнавальної компетентності здобувачів середньої освіти I. Бургун виокремлює такі взаємопов'язані компоненти:

- мотиваційно-ціннісний: навчально-пізнавальні потреби та мотиви (цінності, інтереси);

– когнітивний: уявлення здобувачів освіти про практико-орієнтовані проблеми, що вирішуються засобами конкретних навчальних дисциплін та методологічні знання, зокрема знання про навчально-дослідницьку діяльність, їхню структуру та методи;

– діяльнісний: загально-навчальні вміння (навчально-пізнавальні, навчально-управлінські);

– досвідний: цілеспрямований процес успішного чи неуспішного виконання навчально-пізнавальної діяльності, що спрямована на розвиток у здобувачів освіти умінь мобілізувати власний суб'єктний досвід для вирішення навчально-пізнавальних проблем [15].

Отже, аналіз наукової літератури дозволяє у структурі навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права виокремити наступні компоненти:

– *пізнавально-мотиваційний* втілюється в пізнавальній мотивації майбутнього фахівця сфери права та стимулює пізнавальну діяльність при вивченні освітніх компонентів як загальноосвітньої, так і фахової спрямованості; дозволяє зреалізувати власні можливості, здібності, особистісні і професійні якості, цінності, ступінь активності і самостійності розумової діяльності та забезпечуючи постійне прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації в майбутній фаховій діяльності;

– *когнітивно-інтелектуальний*: відображає засвоєння здобувачами освіти найважливіших фахових правових знань, їх глибину (теоретичні основи правової діяльності; роль і місце юристів у соціумі; розуміння важливості професійно-орієнтованих знань, що ґрунтуються на творчому підході, з метою вирішення фахових завдань під час професійної юридичної діяльності; володіння правовою термінологією тощо. Критерій передбачає сформованість критичності, системності, логічності, гнучкості правового мислення, високий рівень правосвідомості, опанування багатоаспектним комплексом нормативно-правових, процесуальних знань тощо;

– *діяльнісний* свідчить про сформованість професійно-правової компетентності майбутніх фахівців у сфері права та втілюється у здатності опановувати професійними знаннями, усвідомлювати їхнє ціннісне значення, творчо вирішувати правничі завдання у мінливих умовах, імпровізувати та активізувати креативність у вирішенні поставлених завдань, самореалізації та самовдосконаленні;

– *особистісно-рефлексивний* у процесі навчально-пізнавальної діяльності відповідає за формування вмінь самоаналізу й самооцінки власної професійної юридичної діяльності та здатність до самовдосконалення; він дозволяє оцінити рівень індивідуальної розвиненості особистісних та професійно-етичних якостей, рівень відповідальності, розвиток рефлексії, мотивації, інтуїції, морально-етичних цінностей, правничого досвіду тощо.

Висновки до розліду першого

З'ясовано, що юридична діяльність характеризується наступними *ознаками*: особлива відповідальність; інтелектуальна привабливість; колективність роботи; здійснюється у сфері права; суб'єктами здійснення є спеціально підготовлені фахівці; спрямовується на організацію діяльності інших суб'єктів права; під час її здійснення використовують як правові, так і неправові засоби; кінцевою метою є впорядкування й узгодження суспільних відносин; регламентована правовими й іншими соціальними нормами; здійснюється в формах наукової, практичної та освітньої діяльності тощо.

У структурі юридичної діяльності серед інших виокремлюють *пізнавальну діяльність*, що використовується з метою встановлення характеристик правової дійсності, для чого потрібно знати значну кількість фактів, взаємозв'язків, обставин тощо.

У юридичній літературі окреслені такі *види* (аспекти) діяльності фахівця у сфері права: соціальний, пошуковий, реконструктивний,

комунікативний, організаційний, засвідчувальний; *принципами*: незалежність юридичної професії, законність діяльності, моральність, гласність, професіоналізм, професійна таємниця.

До професійної діяльності юриста висувують ряд *вимог*, які можна класифікувати на загальні (кваліфікованість, професіоналізм) і спеціальні. Водночас, з метою ефективного провадження юридичної діяльності необхідна ще й сукупність *умов*: загальні (тимчасові, місця вчинення юридичних дій) та спеціальні (психологічні, комунікативні, інтелектуальні тощо). Спеціальні умови, що існують у закладах вищої освіти, мають на меті забезпечити формування компетентностей майбутніх фахівців у сфері права.

Охарактеризовано особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права.

З'ясовано, що державні документи України про освіту скеровують заклади вищої освіти на перегляд змісту, форм, методів, які відзначаються спрямованістю на формування потрібних у фаховій діяльності компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти, зокрема, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, де значна увага приділяється формуванню компетентностей, що безпосередньо відносяться до навчально-пізнавальної.

Нині в багатьох закладах вищої освіти функціонують юридичні клініки, криміналістичні лабораторії, кімнати-музеї, тренінг-лабораторії для судових засідань, комп'ютерні класи з необхідними майбутньому юристу спеціальними програмами, спецаудиторії «Прес-центр» тощо, які сприяють формуванню та розвитку компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти.

Здійснено аналіз напрацьованих підходів до визначення ключових понять дослідження: «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «професійна компетентність», що дало можливість схарактеризувати

поняття «*навчально-пізнавальна компетентність майбутніх фахівців у сфері права*», як динамічну, інтегративну якість особистості, що ґрунтується на життєвому досвіді здобувачів вищої освіти та поєднує в собі внутрішню мотивацію до навчання, ціннісні орієнтації, особистісні та професійно-важливі якості, суб'єктивну готовність до навчання, формування знань та вмінь, креативних навичок практичної діяльності, розвитку здатностей продуктивного пізнання.

У структурі навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права виокремлюємо наступні компоненти: пізнавально-мотиваційний; когнітивно-інтелектуальний; діяльнісний, особистісно-рефлексивний.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права

У аспекті розбудови української держави, правових і соціальних реформ, зміни законодавчої бази, переходу до ринкових відносин, курсу на Євроінтеграцію й відповідно реформування системи освіти, стали актуальними проблеми поліпшення існуючої системи підготовки майбутніх фахівців у сфері права з метою озброєння їх сучасними знаннями, уміннями та навичками, формування в них високої навчально-пізнавальної компетентності. Згідно домінантних принципів ООН щодо суспільної ролі та місця правника, юрист – це відкрита і доступна для клієнта особа, яка на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів професійної й моральної етики здійснює власну діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнтів із урахуванням публічного порядку держави [67].

Тому домінантним завданням вищої юридичної освіти є надання актуальної та належної професійної кваліфікації (знання норм права, вміння їх застосовувати) в поєднанні з формуванням культури професійно-правового спілкування, вихованням професійних ідеалів та поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних компетентностей юристів, забезпечення гарантованості індивідуальних і колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії [54].

Підготовка у вітчизняних закладах вищої освіти бакалаврів права відбувається на підставі Закону України «Про вищу освіту» та Державних

стандартів вищої освіти галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право» [62].

Словник-довідник з професійної педагогіки дає таке визначення педагогічних умов: «педагогічні умови» – це обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [61].

Значна кількість науковців у межах своїх наукових інтересів дають означення поняттю «педагогічні умови». Зокрема, дослідниця Є. Воробйова переконана, що це один із боків закономірності виховного (освітнього, навчального тощо) процесу, що зумовлює його успішність (результативність, ефективність тощо) [19].

Педагогічні умови є категорією, що визначається як система відповідних методів, форм, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися або суб'єктивно створених, необхідних для досягнення педагогічної мети [48].

О. Дурманенко визначає педагогічні умови як особливості організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості здобувача освіти, об'єктивно забезпечують можливість їхнього досягнення [29].

Отже, педагогічні умови – це комплексне поєднання підходів, змісту, форм, методів та засобів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу шляхом формування необхідних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Схарактеризуємо педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

До педагогічних умов формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін О. Бовдир відносить: педагогічну майстерність науково-педагогічних

працівників; особливості та можливості предметів циклу гуманітарних освітніх компонентів щодо організації міжособистісної взаємодії; використання активних педагогічних форм навчання та виховання [9].

На думку О. Денищика, формування моральної культури як складника підготовки майбутніх юристів ефективним є за таких педагогічних умов: реалізація сучасних освітніх технологій, поліпшення соціально-педагогічного складника змісту навчання; інтенсифікація виховної функції науково-педагогічних працівників, кураторів студентських груп; посилення впливу студентських колективів та їхніх самоврядних структур щодо залучення молоді до інтелектуально-пізнавальної, громадської та культурно-просвітницької діяльності [25].

Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами проєктних технологій є ефективним за таких умов: реалізація моделі формування комунікативної компетентності засобами проєктних технологій; високий рівень комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти, їхня майстерність у реалізації проєктних технологій; діалогізація спілкування в системі «студент-викладач», «студент-студент», забезпечення її педагогічної підтримки [36].

Ефективними педагогічними умовами використання педагогічних технологій під час фахової підготовки майбутніх юристів, слушно вважає А. Рибачук активізацію професійної мотивації навчання; використання методів інтерактивного навчання та мультимедійних засобів тощо [55].

На думку В. Савіщенко, формування професійно значущих якостей майбутнього юриста варто здійснювати за такими організаційно-педагогічними умовами: зорієнтованість освітнього процесу на формування професійно значущих якостей; гуманізація освітнього процесу; підвищення рівня педагогічної компетентності викладачів; поглиблення психолого-педагогічної підготовки; розширення сфери активного професійного спілкування в позааудиторній роботі [56].

Серед педагогічних умов ефективного формування культури професійно-правового спілкування майбутніх юристів відносить, які пропонує С. Циганій ми особливо виокремлюємо: зорієнтованість викладацької діяльності і вмотивованість навчальної діяльності здобувачів освіти на формування культури професійно-правового спілкування; поєднання психологічної та юридичної складових частин у змісті культури професійно-правового спілкування; застосування форм організації, методів та засобів навчання, що спрямовані на ефективне формування культури професійно-правового спілкування; інтегрування новітніх інтерактивних інформаційних технологій у процес навчання з метою активізації комунікативно-правової діяльності [68, с. 105–106]

На думку Л. Горлової, ефективне формування професійно-педагогічних навичок юристів буде здійснюватися за таких педагогічних умов: розробка критеріїв та показників для моніторингу досліджуваного процесу; застосування у освітньому процесі університету модульної технології, що забезпечує використання інформації з освітніх компонентів різних циклів; презентація освітнього процесу юридичного факультету; формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до навчальної та професійної діяльності через участь у діяльності фірми юридичного спрямування [23].

На переконання А. Борейчук, позитивно позначатися на формуванні освітніх компетентностей майбутніх юристів можуть такі педагогічні умови:

- стимулювання розвитку в майбутніх фахівців внутрішньої ціннісної мотивації до освітніх компетентностей;
- формування та використання професійного інформаційного середовища у закладі вищої освіти;
- під час опанування знаннями з обов'язкових дисциплін професійної підготовки систематичне використання освітньо-діяльнісної технології;
- забезпечення психологічного сприятливого мікроклімату;
- впровадження в освітній процес засобів і методів навчання, що

сприяють формуванню спеціальних і загальних компетентностей;

- формування на базі юридичних дисциплін міждисциплінарних курсів;

- структурно-змістове забезпечення процесу формування освітніх компетентностей шляхом засвоєння відповідних цінностей, що закладені під час побудови авторських освітньо-діяльнісних технологій;

- моделювання процесу формування освітніх компетентностей;

- формування професійно значущих якостей шляхом інтеріоризації загальнолюдських та професійних цінностей;

- формування креативного середовища під час вирішення освітніх завдань [5].

Більшість науковців зазначають, що успішність професійної підготовки майбутніх правознавців ґрунтується на таких умовах:

- інтеграція змісту психолого-педагогічних та соціально-предметних освітніх компонентів;

- організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення здобувачів до професійної підготовки;

- становлення суб'єктної позиції здобувачів у процесі підготовки до професійної діяльності;

- застосування контекстного підходу у професійній підготовці;

- формування позитивної навчальної мотивації здобувачів вищої освіти;

- актуалізація професійного зростання майбутнього фахівця у сфері права;

- сформованість комунікативної компетентності;

- поліпшення професійно важливих якостей;

- актуалізація рефлексивних здатностей здобувачів вищої освіти, оптимізація розвитку морально-гуманістичних якостей;

– оптимальне застосування елементів проблемної освіти як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання творчих здібностей здобувачів освіти на основі інформаційно-комунікаційних технологій, вияв їхньої пізнавальної самостійності;

– застосування інноваційних технологій освіти та індивідуальний підхід до здобувача вищої освіти;

– формування у здобувачів стійкої внутрішньої мотивації щодо професійної підготовки на підґрунті усвідомлення її значущості для майбутніх правознавців;

– організація діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу шляхом застосування інтерактивних методів та засобів навчання;

– моделювання в освітньому процесі професійних ситуацій;

– застосування психолого-педагогічних тренінгів під час вивчення освітніх компонентів;

– організація освіти на принципах професійного самовдосконалення та саморозвитку здобувачів вищої освіти [46].

Отже, як показує здійснений аналіз наукових джерел, більшість дослідників одностайні щодо того, що чинниками, які найбільше впливають на формування професійних компетентностей і особистісних якостей майбутніх правників є наявність стійкої мотивації, існування ґрунтового навчально-методичного забезпечення та відповідного освітнього середовища, спрямованого на підготовку конкурентоспроможного фахівця, а також комплекс форм, методів, технологій, зокрема й інформаційно-комунікаційних тощо.

Аналіз наукової літератури із проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права дозволяє визначити такі педагогічні умови ефективного формування вказаної якості особистості:

- формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності;
- розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти;
- створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища;
- використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

2.2. Узагальнення досвіду формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Навчання в закладі вищої освіти є досить складним процесом, адже щороку, і це особливо стосується сфери права, збільшується обсяг інформації, яку здобувач освіти має засвоїти. З метою оптимізації його праці, швидкого пошуку її в освітньому процесі, впроваджується інформаційно-комунікаційні технології. Отже, студенти надають перевагу не тільки змісту, але й формі подачі навчального матеріалу, яка за допомогою інформаційно-комунікаційні технології підвищує їх пізнавальну діяльність.

Сформульовані в попередньому підрозділі педагогічні умови спонукають нас до розгляду досвіду формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Насамперед, зупинимося на характеристиці поняття «інформаційно-комунікаційні технології», адже сьогодні будь-яка інноваційна педагогічна технологія є інформаційною, а в її основу закладений принцип отримання і перетворення інформації.

У сучасній науковій літературі існує декілька підходів щодо трактування поняття «інформаційні технології». Тож розглянемо їх, визначивши його головні ознаки, адже кожен із дослідників акцентував увагу на різних аспектах інформаційно-комунікаційних технологій.

Поняття «технологія» походить з грецької *technê* – майстерність, мистецтво, ремесло + *logos* – вчення, знання, тобто «знання про майстерність», проте на сьогодні це поняття трактують по-різному.

Великий тлумачний словник сучасної української мови технологію визначає, як сукупність способів обробки або переробки інформації, матеріалів, виготовлення виробів, проведення різного роду виробничих операцій, надання послуг тощо [18, с. 1448].

За визначенням Н. Морзе, технологія є сукупністю методів, засобів і реалізації особами відповідного складного процесу шляхом його поділу на систему послідовних взаємопов'язаних операцій і процедур, які виконуються більш чи менш однозначно і мають на меті досягнення високої ефективності відповідного виду діяльності [44, с.10].

Поняття «технологія в освіті» вперше в науковій літературі та педагогічній періодиці з'явилося у кін. XIX – на поч. XX ст. [30, с. 906].

С. Лисенко, вивчаючи проблему технологічного підходу до освітньої діяльності, зазначає, що зміна понять здійснювалася в такій послідовності: «технологія в освіті» – «технологія виховання» – «технологія навчання» – «технологія освіти» – «педагогічна технологія», що безпосередньо відображено й у змінах змісту наведених понять та появі різних підходів до розуміння їхньої сутності [41].

Поняття «інформаційна технологія» з'явилося з виникненням інформаційного суспільства, домінантою соціальної динаміки в якому є інформаційні ресурси – наука, знання, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їхня творчість та ініціатива.

Академік В. Глушков інформаційну технологію визначив, як людино-машинну технологію збирання, оброблення й передавання інформації. До інформаційних технологій відносять усі види технологій, які застосовують для створення, збереження, обміну і використання інформації в усіх можливих формах [35, с. 10].

Науковець М. Жалдак під інформаційною технологією розуміє сукупність методів і технічних засобів, що застосовують для збирання, створення, організації, опрацювання, передавання, зберігання, подання і застосування інформації, розширюючи знання людей і розвиваючи їхні можливості в управлінні соціальними і технічними процесами [31].

За Н. Морзе інформаційна технологія – це сукупність методів, прийомів, засобів, що забезпечують пошук, збирання, опрацювання, зберігання, подання, передавання інформації між людьми на підґрунті електронних засобів, комп'ютерної техніки і зв'язку [44, с.12].

Інформаційні технології, що ґрунтуються на застосуванні комп'ютерних мереж, персональних комп'ютерів і засобів зв'язку створюють інформаційно-комунікаційні технології. Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (від англ. «Information and communications technology» – ICT) – часом вживають як синонім до «інформаційних технологій», не дивлячись на те, що інформаційно-комунікаційні технології є більш загальним поняттям, яке підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (бездротових з'єднань, телефонних ліній), програмного забезпечення, комп'ютерів, накопичувальних і аудіовізуальних систем, що надають змогу користувачам створювати й зберігати данні, змінювати їх та передавати ці данні іншим користувачам.

Наукова педагогічна література містить кілька тлумачень поняття «інформаційно-комунікаційні технології». Тлумачний словник із інформаційно-педагогічних технологій визначає це поняття, як сукупність методів, виробничих процесів та програмно-технічних засобів, інтегрованих

з метою збору, обробки, поширення, зберігання, відображення й застосування інформації в інтересах її користувачів [40]. М. Жалдак розкриває це поняття, як сукупність методів, прийомів і засобів, що застосовуються для збирання, систематизації, опрацювання, зберігання, передавання, подання різних даних і повідомлень [24. Н. Морзе визначає інформаційно-комунікаційні технології як інформаційні технології на базі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку, персональних комп'ютерів, для яких характерна наявність сприятливого середовища роботи користувача [44, с.12].

Інформаційно-комунікаційні технології допомагають організувати ефективний пошук навчальної інформації, розвинути логічне мислення, оскільки відбір, аналіз та презентація інформації допомагають здобувачам освіти не згубитися в інформаційному потоці. Під час навчання існує також потреба в поєднанні практичних і наукових знань, що якнайкраще забезпечують розв'язання практичних завдань, створюючи умови щодо засвоєння освітнього простору, накопичення інтегрованих знань і розширення сфери навчально-пізнавальних інтересів студентів. Завдяки можливостям інформаційно-комунікаційних технологій новий поштовх отримали ідеї неперервної, відкритої освіти, де кожен здобувач освіти має право обрати мету, спосіб, зміст, місце і час навчання. Водночас перед закладами вищої освіти постає необхідність адекватності надання освітніх послуг, як своєчасна відповідь на такий запит. Тому й стираються бар'єри між формальним, неформальним, інформальним навчанням, що яскраво помітно в форматі e-learning [26].

Щодо ролі інформаційних технологій у юридичній діяльності, то для юриста-професіонала їхнє використання необхідне для вирішення всього комплексу завдань: отримання правової інформації та її підготовка для інших, здійснення взаємообміну інформацією, поліпшення ефективності професійної діяльності. Необхідність використання інформаційних

технологій у сфері права пояснює важливість використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі підготовки майбутніх юристів. Як констатує С. Головка, домінантними дидактичними можливостями електронних засобів навчального призначення, що можуть застосовуватися під час професійної підготовки майбутніх юристів є: закріплення навчального матеріалу, що вивчається традиційними методами; послідовне чи вибіркоче опрацювання теоретичного матеріалу; опанування змісту процесів та явищ за допомогою імітаційного комп'ютерного моделювання; закріплення вивченого за допомогою спеціально розробленої тестової системи; застосування віртуальних лабораторних робіт із криміналістики; отримання довідкової інформації (робота з базами законодавчих документів та електронними юридичними бібліотеками) тощо [21, с. 131].

Юридична підготовка в інформаційно-комунікаційному аспекті повинна включати загальні теоретичні передумови та практичні напрями впровадження правової інформатизації в сферу права; сучасні комп'ютерні технології та принципи їхнього застосування в юридичній діяльності; застосування засобів правової інформатизації у практичній юридичній діяльності; інформаційні та комп'ютерні технології в роботі з документами; інформаційну безпеку і комп'ютерну злочинність; специфіку правової інформатизації в діяльності судів, установ юстиції тощо.

Серед інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються в освітньому процесі у сфері права, варто відмітити: електронні презентації, інтерактивну дошку, веб-квест технологію, аудиторну інтерактивну систему (classroom response system, audience response system), інтерактивну систему голосування, систему інтерактивного опитування, що сприяє формуванню компетентностей майбутніх юристів, зокрема й навчально-пізнавальної.

Дистанційне навчання обумовлює можливість проведення бінарних занять із застосуванням платформ ZOOM, Google meet тощо. Під час

проведення заняття важливо обрати таку тему заняття, що має не лише теоретичне значення, а і практичну складову частину.

Електронні презентації дозволяють викладачу при незначних витратах часу зпрезентувати всі ключові тези теми, що сприяє формуванню компетентностей майбутніх фахівців у сфері права. Нині вважається найефективнішим засвоєнням інформації на лекціях за допомогою мультимедія, де поєднуються різні засоби подання та засвоєння інформації: текст, звук, відеозображення, моделювання, графіка, відеоролики тощо.

Важливо також розвивати у здобувачів юридичних закладів вищої освіти здатностей роботи з інформаційно-правовими системами «ЛІГА:ЗАКОН», «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів»; інформаційно-пошуковою системою «Законодавство», інтегрованим банком судових рішень та правової інформації «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», інформаційно-аналітичною системою по законодавству України «ПАРУС-консультант» тощо. Оскільки фах юриста вимагає умінь не лише знаходити необхідну нормативно-правову базу, судову практику, але і грамотно застосовувати її, викладач має допомогти виробити відповідні здатності.

Особливої уваги заслуговує інтерактивна дошка, що є зручним інструментом у організації освітнього процесу, зокрема проведення презентацій, колоквіумів, дебатів, конференцій тощо. Передача знань, вироблення здатностей у здобувачів освіти буде ефективнішою за умови, якщо викладач використовуватиме програмні засоби сучасних інформаційних технологій. Освітній веб-квест (webquest) є проблемним завданням з елементами рольової гри, для виконання якого використовують інформаційні ресурси мережі Інтернет. Розробники веб-квеста, як освітнього завдання, Берни Додж і Том Марч чітко окреслили його структуру і критерії оцінки: вступ (короткий опис теми), завдання (формулювання проблеми і опис форми представлення кінцевого результату), порядок дій та необхідні

ресурси, оцінка (опис критеріїв та параметрів), висновки (короткий опис того, чому зможуть навчитися здобувачі освіти), використані матеріали (покликання на ресурси), коментарі для педагогів (методичні рекомендації щодо використання веб-квеста) [37].

Новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями освітнього процесу в юриспруденції є аудиторна інтерактивна система (classroom response system, audience response system), система інтерактивного опитування, інтерактивна система голосування. Система інтерактивного опитування є комплексом технічних засобів, який включає устаткування (клікери для голосування – безпроводні пульти, приймач сигналу) та потужне програмне забезпечення, що призначене для комунікації, інтерактивного спілкування в аудиторії між здобувачами вищої освіти та викладачем. Система інтерактивного опитування надає абсолютно нові можливості, а саме: представити питання (проблему) одночасно всім, уводити відповідь за допомогою пристрою, миттєво резюмує для викладача дані відповідей, представляє дані відповідей у вигляді гістограми на екрані за допомогою проєктора тощо.

В американських університетах при підготовці юристів одним із домінантних методів навчання залишається сократичний метод, який передбачає діалог зі здобувачами освіти. Скориставшись можливостями системи інтерактивного опитування, викладач має можливість зворотного зв'язку одночасно з усією аудиторією, точно діагностувати ситуацію, оцінити, наскільки зрозумілим є матеріал для аудиторії, зупинитися на складних для здобувачів питаннях. Система інтерактивного опитування дає можливість брати участь у освітньому процесі в межах заняття абсолютно кожному студенту, висловити своє бачання на проблему і побачити думки інших здобувачів, проаналізувати різні підходи до розуміння питання [37].

Дослідник Н. Доній, як елемент навчання майбутніх юристів, пропонує використовувати кіноклуб, зокрема під час практичних занять із дисципліни

«Філософія права». На думку науковця, саме така форма роботи дозволить створити ґрунт для рефлексії та кристалізації професійного стилю мислення представників юридичної сфери. Кіноклуб, в рамках якого відбувається обговорення кінофільмів, дозволяє здобувачу освіти не лише побачити «зі сторони» дилеми, що постають під час вирішення професійних задач, але й у дискусії обговорити з іншими найбільш морально-складні моменти сприйнятого. Цінність кіноклубу полягає в тому, що він володіє потенціалом для підвищення майбутніми юристами вміння застосовувати деонтологічну призму як інструмент для розв'язання правових ситуацій і здатний детермінувати почуття професійної та особистої відповідальності за прийняте рішення. А головне, що робота у клубі сприяє розвитку мислення за межами власних соціальних, культурних кордонів, відшліфовуванню здатності критично оцінювати інформацію, включаючи думки та позиції, що суперечать власним [27, а отже сприяє формуванню навчально-пізнавальної компетентності.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології полегшують доступ до інформації, відкривають можливості варіативної освітньої діяльності, створюють умови ефективної реалізації форм та методів, педагогічних технологій, що активізують навчально-пізнавальну діяльність, організовують взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу, сприяють підвищенню мотивації майбутніх юристів, аналітичного критичного мислення, комунікативної взаємодії, розвиваючи в них інтерес до освітніх компонентів та отримання нових знань.

Висновки до розділу другого

Аналіз наукової літератури із проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права дозволяє визначити такі педагогічні умови ефективного формування вказаної якості особистості:

- формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності;

- розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти;

- створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища;

- використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

Формування навчально-пізнавальної компетентності в майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій полягає в застосуванні під час:

- подальшого самовдосконалення професійної майстерності, яка полягає в умінні знайти нову, необхідну правову інформацію та систематизувати її;

- юридичної практики, що пов'язана з документознавством і полягає в умінні створити електронний документ, в його оформленні, надіслати адресату, зберегти у відповідному реєстрі, застосовувати готовий документ для створення подібного, робити необхідні витяги тощо;

- ефективної професійної діяльності, що полягає в опрацюванні значної кількості нормативно-правових актів.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують також і розвиток творчого характеру здобувача-правника, що безпосередньо має вплив на його подальшу практичну діяльність, проявляється в умінні фахівця сфери права вибирати найдієвіші методи та способи застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які б відповідали конкретній справі і ситуації, законодавству, допомогли б швидко знайти правильне правове рішення.

Серед інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються в освітньому процесі у сфері права, варто відмітити: електронні презентації, інтерактивну дошку, веб-квест технологію, аудиторну інтерактивну систему (classroom response system, audience response system), інтерактивну систему голосування, систему інтерактивного опитування, що сприяє формуванню компетентностей майбутніх юристів, зокрема й навчально-пізнавальної.

Дистанційне навчання обумовлює можливість проведення бінарних занять із застосуванням платформ ZOOM, Google meet тощо.

Потужним арсеналом засобів формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права є кіноклуб.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Аналіз емпіричного дослідження щодо навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права

З метою виявлення рівня розвитку навчально-пізнавальної компетентності студентів, майбутніх правознавців, та зацікавленості у використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін нами було проведено анкетування серед студентів 1 курсу ОР «Бакалавр» ОПІ «Право» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. У опитуванні взяли участь 20 здобувачів освіти.

Анкета зазвичай передбачає запитання, що розкривають різні боки проблеми. У порівнянні з іншими методами отримання інформації (наприклад, інтерв'ю), анкетування має низку переваг: під час анкетування відбувається опосередкований контакт із респондентами, проте не виключається вплив на характер їхніх відповідей; опитувані залишаються наодинці з анкетною, що дає можливість правдиво і самостійно дати відповіді на поставлені запитання анкети.

Нами були розроблені дві анкети. Запитання першої спрямовані на виявлення рівня розвитку навчально-пізнавальної компетентності студентів, майбутніх правознавців (Додаток А), другої – на з'ясування зацікавленості у використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін (Додаток Б). Окрім анкетування, під час дослідження нами використовувалися бесіди та спостереження за освітнім процесом, що

дозволяло уточнити відповіді здобувачів освіти на певні запитання анкети.

Отже, зупинимось на кількісному та якісному аналізі результатів опитування майбутніх бакалаврів права за першою анкетною.

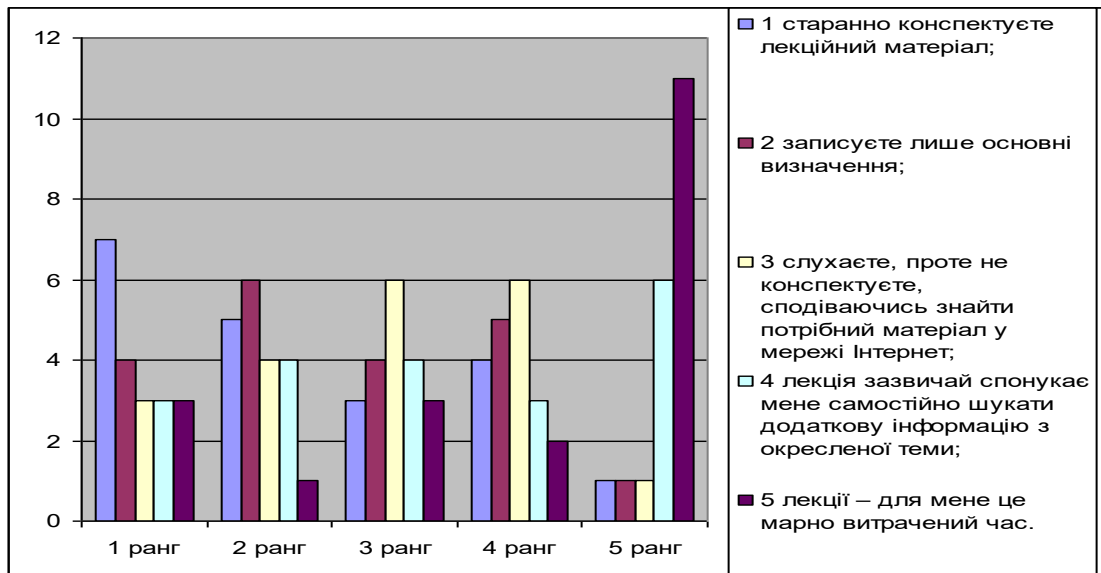
Відповідаючи на запитання нашої анкети здобувачі освіти повинні були проранжувати пропоновані варіанти відповіді в порядку важливості від 1 до 4 чи 5, де 1 – дуже важливо, 4 чи 5 – не важливо.

Перше питання анкети *«На лекції Ви зазвичай»* передбачало ранжування таких варіантів відповідей:

- старанно конспектуєте лекційний матеріал;
- записуєте лише основні визначення;
- слухаєте, проте не конспектуєте, сподіваючись знайти потрібний матеріал у мережі Інтернет;
- лекція зазвичай спонукає мене самостійно шукати додаткову інформацію з окресленої теми;
- лекції – для мене це марно витрачений час.

Отже, майбутні правники перевагу надали відповіді *«старанно конспектуєте лекційний матеріал»* вказавши 7 разів ранг перший, 4 рази – ранг другий, по 3 рази – ранги третій, четвертий та п'ятий. Ранжування відповіді *«записуєте лише основні визначення»* відбулося наступним чином: першим рангом здобувачі пронумерували її 5 разів, другим – 6, третім та четвертим по 4 рази, п'ятим 1 раз. Щодо варіанта відповіді на *«слухаєте, проте не конспектуєте, сподіваючись знайти потрібний матеріал у мережі Інтернет»* студенти продемонстрували такі результати: перший ранг надано 3 рази, другий – 4, третій – 6, четвертий – 4 та п'ятий – 3 рази. Дуже важливими в аспекті нашого дослідження є результати ранжування відповіді *«лекція зазвичай спонукає мене самостійно шукати додаткову інформацію з окресленої теми»*: на перше місце здобувачі її поставили 4 рази, та на друге 5, на третє 6 разів, на четверте 3 та п'яте 2 рази. Приємно, що таку відповідь, як *«лекції – для мене це марно витрачений час»* здобувачі освіти віднесли

лише один раз до першого, другого та третього рангів, 6 разів до четвертого та 11 разів надали йому п'ятий останній ранг (мал. 3.1).

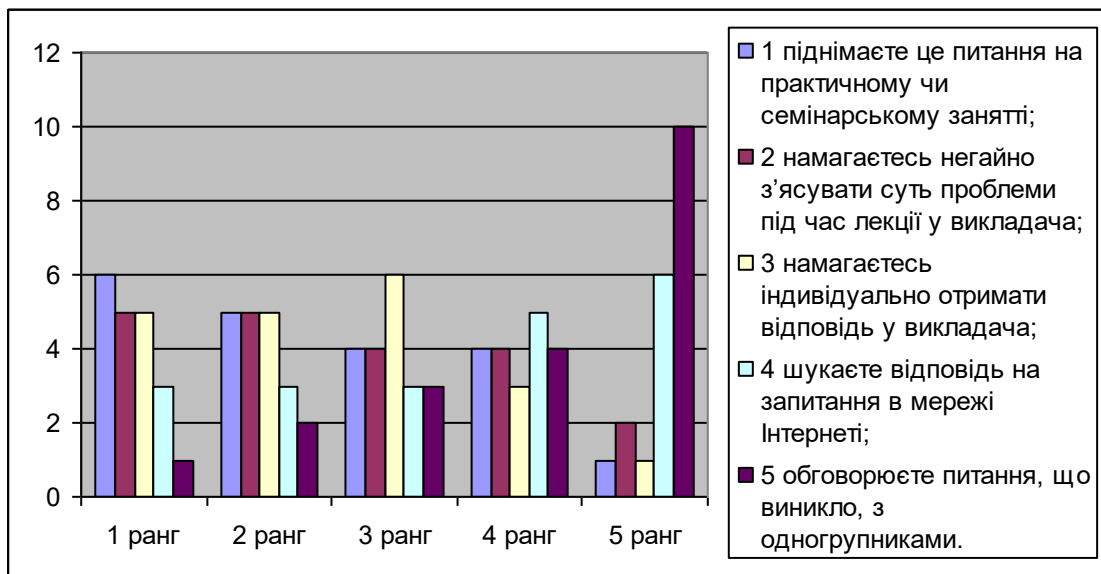
Мал. 3.1. Кількість виборів відповіді «На лекції Ви зазвичай»

Відповідаючи на наступне запитання *«Якщо у Вас після лекції виникають запитання, Ви»* майбутні бакалаври права мали надати ранги таким відповідям:

- піднімаєте це питання на практичному чи семінарському занятті;
- намагаєтесь негайно з'ясувати суть проблеми під час лекції у викладача;
- намагаєтесь індивідуально отримати відповідь у викладача;
- шукаєте відповідь на запитання в мережі Інтернеті;
- обговорюєте питання, що виникло, з одногрупниками.

Отже, отримані такі відповіді. Варіант *«піднімаєте це питання на практичному чи семінарському занятті»* на перше місце здобувачі поставили 6 разів, по 5 разів віднесли до другого та третього рангу, 3 рази – до четвертого та 1 до п'ятого. Щодо ранжування відповіді *«намагаєтесь негайно з'ясувати суть проблеми під час лекції у викладача»* отримало подібні результати: першим, другим та третім рангом здобувачі

пронумерували її по 5 разів, четвертим 3 рази, п'ятим двічі. Щодо відповіді на «*намагаєтесь індивідуально отримати відповідь у викладача*» здобувачі вищої освіти продемонстрували такі результати: перший та другий ранги надано по 4 рази, третій – 6, четвертий та п'ятий по 3 рази. Результати ранжування відповіді «*шукаєте відповідь на запитання в мережі Інтернеті*», на нашу думку, є передбачуваними: на перше та друге місце здобувачі її поставили по 4 рази, та третє – 3 рази, четверте 5 разів та п'яте 4 рази. Відповідь «*обговорюєте питання, що виникло, з одногрупниками*» здобувачі освіти один раз віднесли до першого рангу та двічі до другого, 1 раз до третього, 6 разів до четвертого та 10 разів надали йому п'ятий останній ранг (мал. 3.2).

Мал. 3.2. Кількість виборів відповіді «Якщо у Вас після лекції виникають запитання»

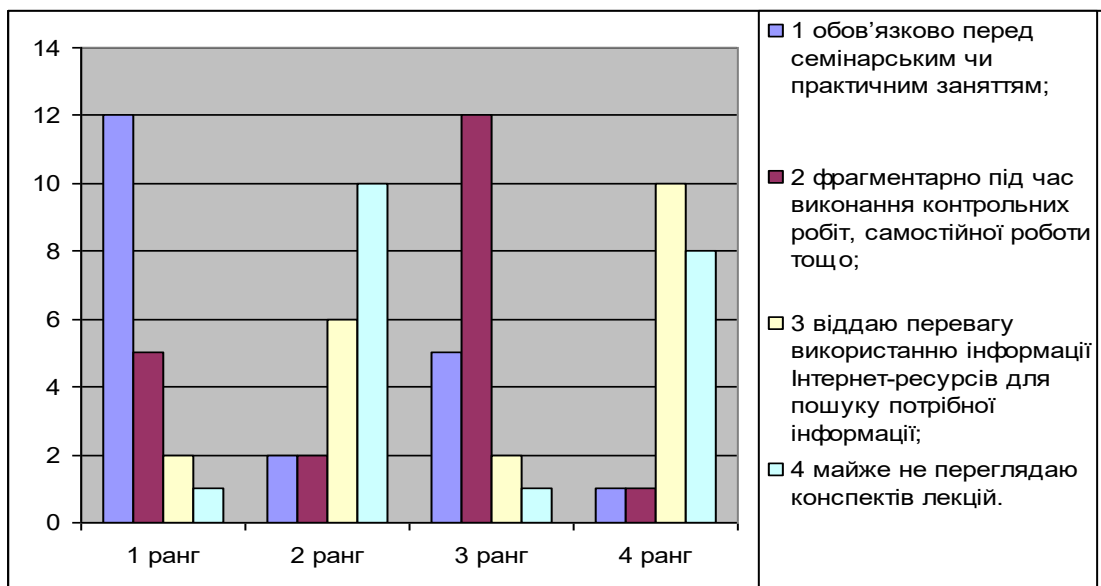
Наступне третє запитання анкети передбачало з'ясування у здобувачів освіти того «*У яких випадках Ви звертаєтесь до конспектів лекцій*» за такими варіантами відповідей:

- обов'язково перед семінарським чи практичним заняттям;

- фрагментарно під час виконання контрольних робіт, самостійної роботи тощо;
- віддаю перевагу використанню інформації Інтернет-ресурсів для пошуку потрібної інформації;
- майже не переглядаю конспектів лекцій.

Першу відповідь *«обов'язково перед семінарським чи практичним заняттям»* більшістю опитаних респондентів (12) надано 1 ранг, ще 5 виборів віднесено до рангу другого, двічі студенти відмітили ранг третій та 1 раз четвертий. Ранжуючи відповідь *«фрагментарно під час виконання контрольних робіт, самостійної роботи тощо»* студенти продемонстрували наступні результати: першим та другим рангом здобувачі цю відповідь обрали по 2 рази, третім 6 разів, четвертим 10 разів. Варіант відповіді *«віддаю перевагу використанню інформації Інтернет-ресурсів для пошуку потрібної інформації»* здобувачі вищої освіти проранжували таким чином: перший ранг надано 5 разів, другий – 12, третій двічі та четвертий 1 раз. Результати ранжування відповіді *«майже не переглядаю конспектів лекцій»* є передбачуваними: на перше та друге місце здобувачі її поставили по 1 разу, та третє – 10 разів та на четверте 8 разів (мал. 3.3).

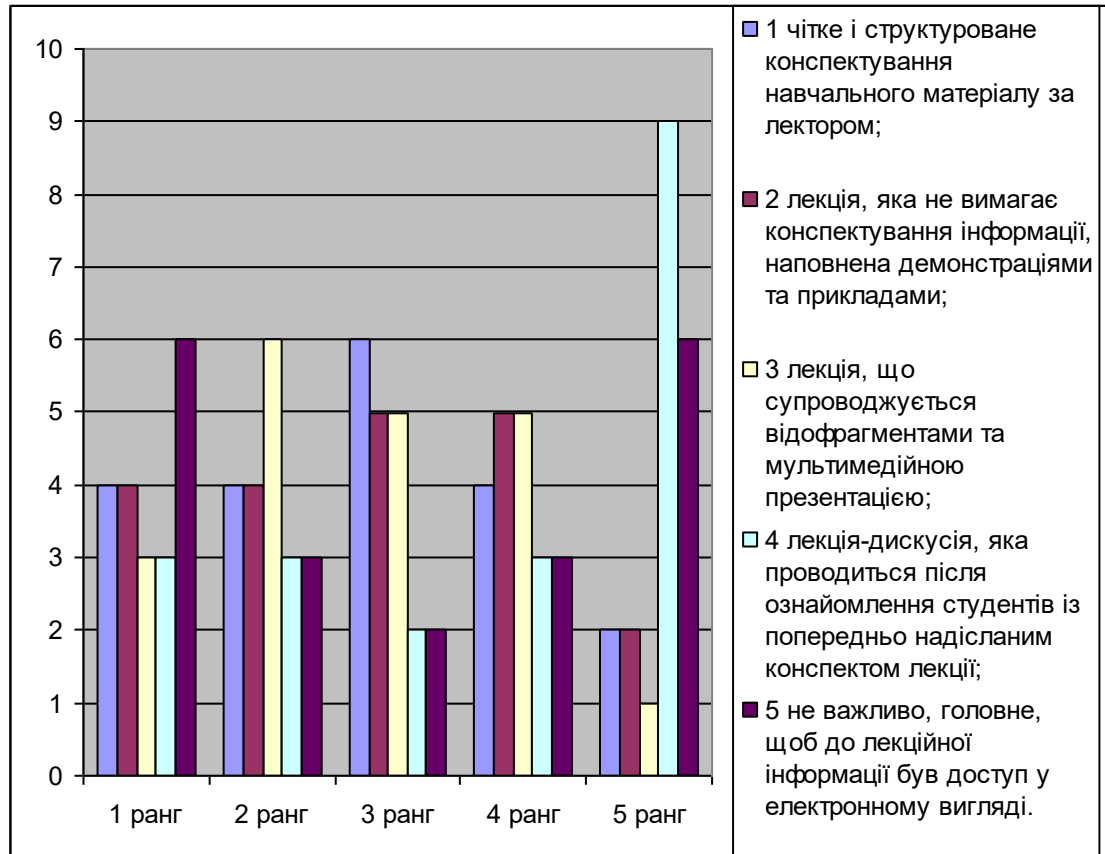
Мал. 3.3. Кількість виборів відповіді *«У яких випадках Ви звертаєтесь до конспектів лекцій»*

Четверте запитання анкети (*«Яка організація проведення лекції Вам імпонує найбільше»*) також не викликало у студентів складнощів під час ранжування таких відповідей:

- чітке і структуроване конспектування навчального матеріалу за лектором;
- лекція, яка не вимагає конспектування інформації, наповнена демонстраціями та прикладами;
- лекція, що супроводжується відофрагментами та мультимедійною презентацією;
- лекція-дискусія, яка проводиться після ознайомлення студентів із попередньо надісланим конспектом лекції;
- не важливо, головне, щоб до лекційної інформації був доступ у електронному вигляді.

Отже, у здобувачів вищої освіти відповідь *«чітке і структуроване конспектування навчального матеріалу за лектором»* отримала таке ранжування: перший та другий ранги по 4 рази, по 3 рази – ранги третій та четвертий, а п'ятий обрано 6 разів. Ранжування відповіді *«лекція, яка не вимагає конспектування інформації, наповнена демонстраціями та прикладами»* відбулося наступним чином: перший та другий ранги обрано по 4 рази, третій 6 разів, четвертий та п'ятий по 3 рази. Щодо варіанта відповіді на *«лекція, що супроводжується відофрагментами та мультимедійною презентацією»* студенти продемонстрували такі результати: перший ранг обрано 6 разів, другий та третій по 5, четвертий та п'ятий по 2 рази. Ранжування відповіді *«лекція-дискусія, яка проводиться після ознайомлення студентів із попередньо надісланим конспектом лекції»* в аспекті навчально-пізнавальної компетентності є важливим. На перше місце здобувачі її поставили 4 рази, на друге та третє по 5, на четверте та п'яте по 3 рази. Таку відповідь, як *«не важливо, головне, щоб до лекційної інформації був доступ у електронному вигляді»* здобувачі освіти віднесли лише два рази до першого,

другого та один раз до третього рангів, 9 разів до четвертого та 6 разів надали йому п'ятий останній ранг (мал. 3.4).

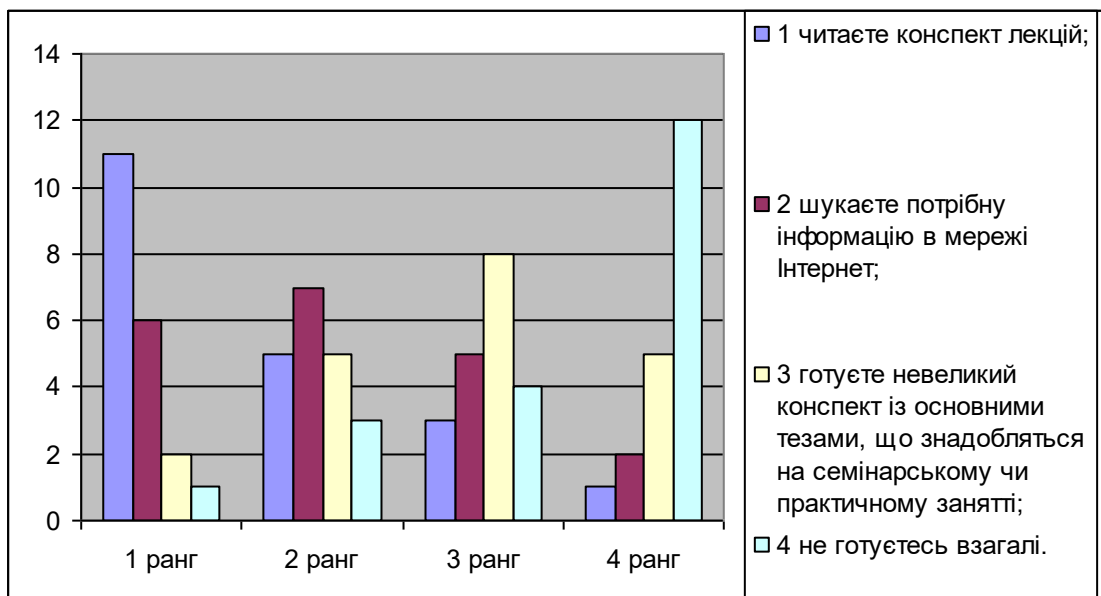
Мал. 3.4. Кількість виборів відповіді «Яка організація проведення лекції Вам імпонує найбільше»

Наступне запитання анкети передбачало з'ясування «*При підготовці до практичних та семінарських занять Ви*»:

- читаєте конспект лекцій;
- шукаєте потрібну інформацію в мережі Інтернет;
- готуєте невеликий конспект із основними тезами, що знадобляться на семінарському чи практичному занятті;
- не готуєтесь взагалі.

Першу відповідь «*читаєте конспект лекцій*» більшістю опитаних респондентів (11) надано 1 ранг, ще 6 виборів віднесено до рангу другого, двічі студенти відмітили ранг третій та 1 раз четвертий. Ранжуючи відповідь

«шукаєте потрібну інформацію в мережі Інтернет» студенти продемонстрували наступні результати: перший ранг здобувачі надали цій відповіді 5 разів, другий 7 разів, третій 5 разів та четвертий 3. Варіант відповіді «готуєте невеликий конспект із основними тезами, що знадобляться на семінарському чи практичному занятті» здобувачі вищої освіти проранжували таким чином: перший ранг надано 3 рази, другий – 5 разів, третій 8 разів та четвертий 4 рази. Результати ранжування відповіді «не готуєтесь взагалі» є наступними: на перше місце здобувачі її поставили 1 раз, на друге двічі, та третє – 5 разів та на четверте 12 (мал. 3.5).

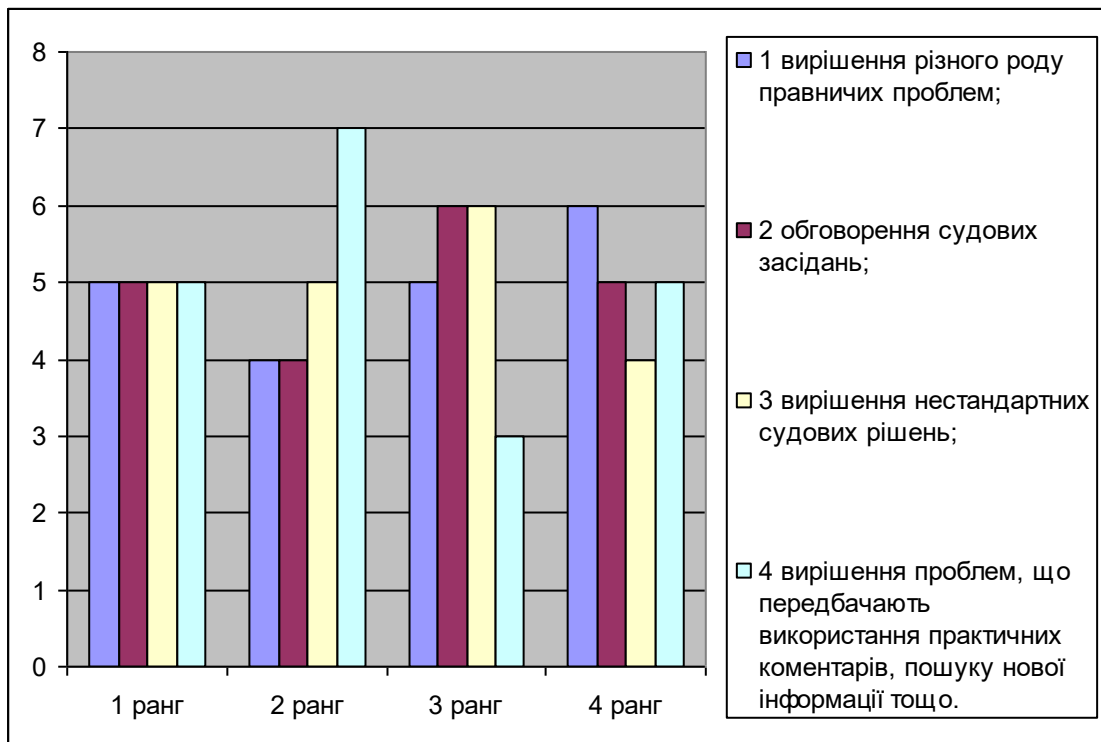
Мал. 3.5. Кількість виборів відповіді «При підготовці до практичних та семінарських занять Ви»

Відповідаючи на шосте запитання анкети («Які завдання на практичних чи семінарських заняттях Вам подобаються найбільше») студенти визначалися із вибором наступних тверджень:

- вирішення різного роду правничих проблем;
- обговорення судових засідань;
- вирішення нестандартних судових рішень;
- вирішення проблем, що передбачають використання практичних

коментарів, пошуку нової інформації тощо.

Отже, у здобувачів освіти відповідь щодо «*вирішення різного роду правничих проблем*» отримала таке ранжування: всі ранги обрано по 5 разів. Ранжування відповіді «*обговорення судових засідань*» відбулося наступним чином: перший та другий ранги обрано по 4 рази, третій 5 разів, четвертий 7 разів. Щодо варіанта відповіді на «*вирішення нестандартних судових рішень*» здобувачі освіти продемонстрували такі результати: перший ранг обрано 5 разів, другий та третій по 6, четвертий 3 рази. Ранжування відповіді «*вирішення проблем, що передбачають використання практичних коментарів, пошуку нової інформації тощо*» відбулося таки чином: на перше місце здобувачі її поставили 6 разів, на друге та четверте 5, третє 4 рази. Таке ранжування, на нашу думку, є об'єктивним. Адже всі варіанти відповідей передбачають досить важливі методичні аспекти в підготовці майбутніх фахівців (мал. 3.6).

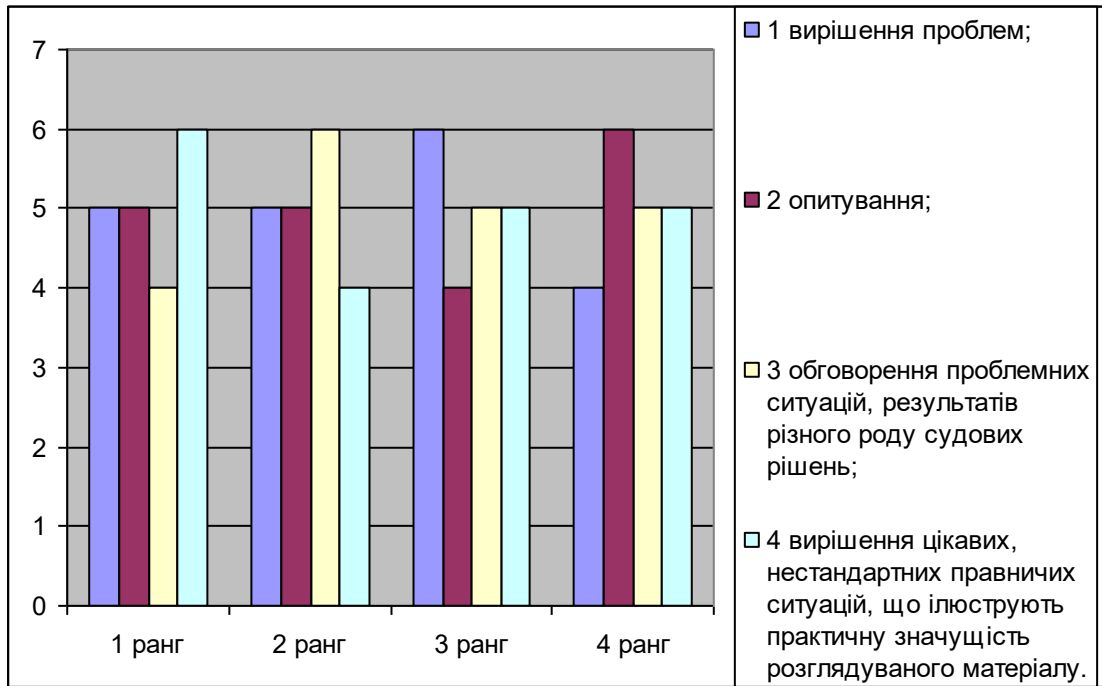
Мал. 3.6. Кількість виборів відповіді «*Які завдання на практичних чи семінарських заняттях Вам подобаються найбільше*»

Наступне сьоме запитання анкети передбачало відповіді майбутніх бакалаврів права щодо того, чи *«На практичних та семінарських заняттях Ви найбільш активно працюєте під час»:*

- вирішення проблем;
- опитування;
- обговорення проблемних ситуацій, результатів різного роду судових рішень;
- вирішення цікавих, нестандартних правничих ситуацій, що ілюструють практичну значущість розглядуваного матеріалу.

Отже, в майбутніх правників відповідь *«вирішення проблем»* отримала таке ранжування: перший та другий ранги обрано по 5 разів, 4 рази отримав вибір третій ранг та 6 разів четвертий. Ранжування відповіді *«опитування»* відбулося наступним чином: перший та другий ранги здобувачами обрано по 5 разів, третій 6, четвертий 4 рази. Щодо варіанта відповіді на *«обговорення проблемних ситуацій, результатів різного роду судових рішень»* студенти продемонстрували такі результати: перший ранг обрано 6 разів, другий 4 рази, третій та четвертий по 5 разів. Ранжування відповіді *«вирішення цікавих, нестандартних правничих ситуацій, що ілюструють практичну значущість розглядуваного матеріалу»* відбулося наступним чином: перший ранг обрано 4 рази, другий 6 разів, третій та четвертий обрано здобувачами по 5 разів (мал. 3.7).

Зауважимо, що відповіді на останні два запитання яскраво демонструють бажання студентів здійснювати пізнавальну діяльність, не дивлячись на те, що в попередніх відповідях майбутніх бакалаврів права прослідковується невпевненість щодо самостійної діяльності.

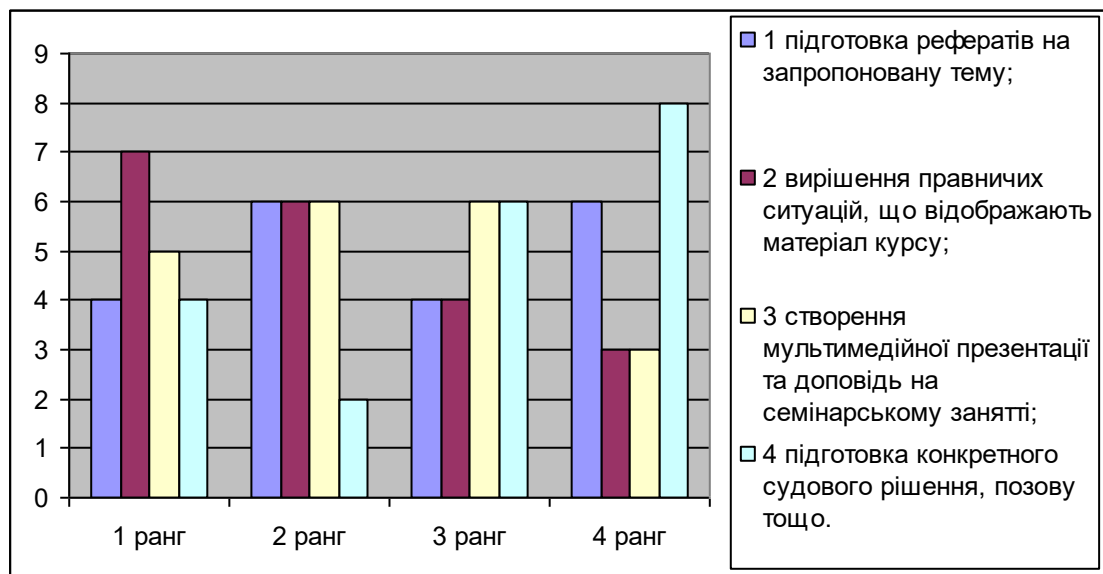
Мал. 3.7. Кількість виборів відповіді «На практичних та семінарських заняттях Ви найбільш активно працюєте під час»

Відповідаючи на наступне запитання «*Які завдання для самостійної роботи Вам подобаються найбільше*» майбутні бакалаври права мали проранжувати твердження:

- підготовка рефератів на запропоновану тему;
- вирішення правничих ситуацій, що відображають матеріал курсу;
- створення мультимедійної презентації та доповідь на семінарському занятті;
- підготовка конкретного судового рішення, позову тощо.

Твердження «*підготовка рефератів на запропоновану тему*» на перше місце здобувачі поставили 4 рази, 7 разів вони його віднесли до другого рангу, 5 разів до третього та 4 до четвертого рангів. Ранжування твердження «*вирішення правничих ситуацій, що відображають матеріал курсу*» отримало такі результати: першим, другим та третім рангом здобувачі пронумерували його по 6 разів, четвертим 2 рази. Щодо відповіді на тезу «*створення мультимедійної презентації та доповідь на семінарському*

занятті» здобувачі вищої освіти продемонстрували такі результати: перший та другий ранги обрано по 4 рази, третій та четвертий – 6 разів. Результати ранжування відповіді «*підготовка конкретного судового рішення, позову тощо*»: на перше місце здобувачі поставили її 6 разів, на друге та третє по 3, рази, четверте 8 разів разів, що ми пояснюємо невпевненістю першокурсників у власних силах (мал. 3.8).

Мал. 3.8. Кількість виборів відповіді «Які завдання для самостійної роботи Вам подобаються найбільше»

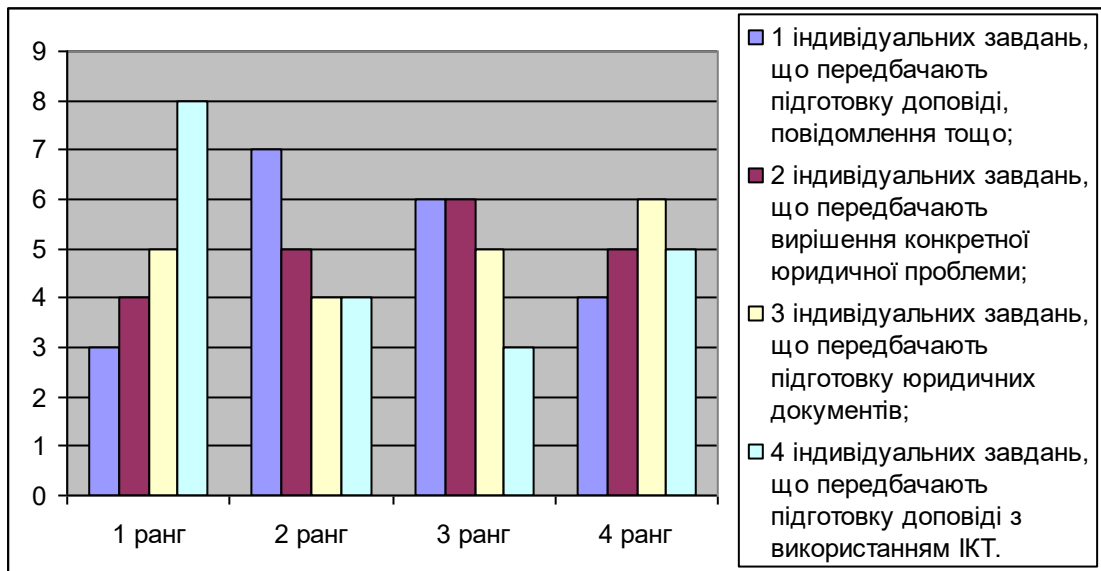
Відповідаючи на наступне дев'яте запитання «*У самостійній роботі найбільш охоче Ви беретесь за виконання*» майбутні бакалаври права мали надати ранги таким відповідям:

- індивідуальних завдань, що передбачають підготовку доповіді, повідомлення тощо;
- індивідуальних завдань, що передбачають вирішення конкретної юридичної проблеми;
- індивідуальних завдань, що передбачають підготовку юридичних документів;

– індивідуальних завдань, що передбачають підготовку доповіді з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Варіант відповіді *«індивідуальних завдань, що передбачають підготовку доповіді, повідомлення тощо»* отримав такий розподіл рангів: перший обрано 3 рази, другий – 4 рази, третій – 5 разів, четвертий – 8. Щодо ранжування відповіді *«індивідуальних завдань, що передбачають вирішення конкретної юридичної проблеми»* то, перший ранг їй присвоїли 7 здобувачів освіти, другий – 5, третій та четвертий по 4. Щодо відповіді на *«індивідуальних завдань, що передбачають підготовку юридичних документів»* майбутні бакалаври права продемонстрували такі результати: перший та другий ранги обрано по 6 разів, третій – 5, четвертий 3 рази. Результати ранжування відповіді *«індивідуальних завдань, що передбачають підготовку доповіді з використанням інформаційно-комунікаційних технологій»* проранжовані наступним чином: на перше місце здобувачі її поставили 4 рази, друге – 5, третє – 6 рази та четверте 5 разів (мал. 3.9).

Мал. 3.9. Кількість виборів відповіді «У самостійній роботі найбільш охоче Ви беретесь за виконання»

Два останні запитання передбачали з'ясування *«у яких конкурсах (предметних, наукових) брали участь студенти»* та *«чи мають вони призи та нагороди за участь у наукових конкурсах та предметних олімпіадах?»*. На перше запитання стверджувально відповіли лише 5 осіб, на друге 4.

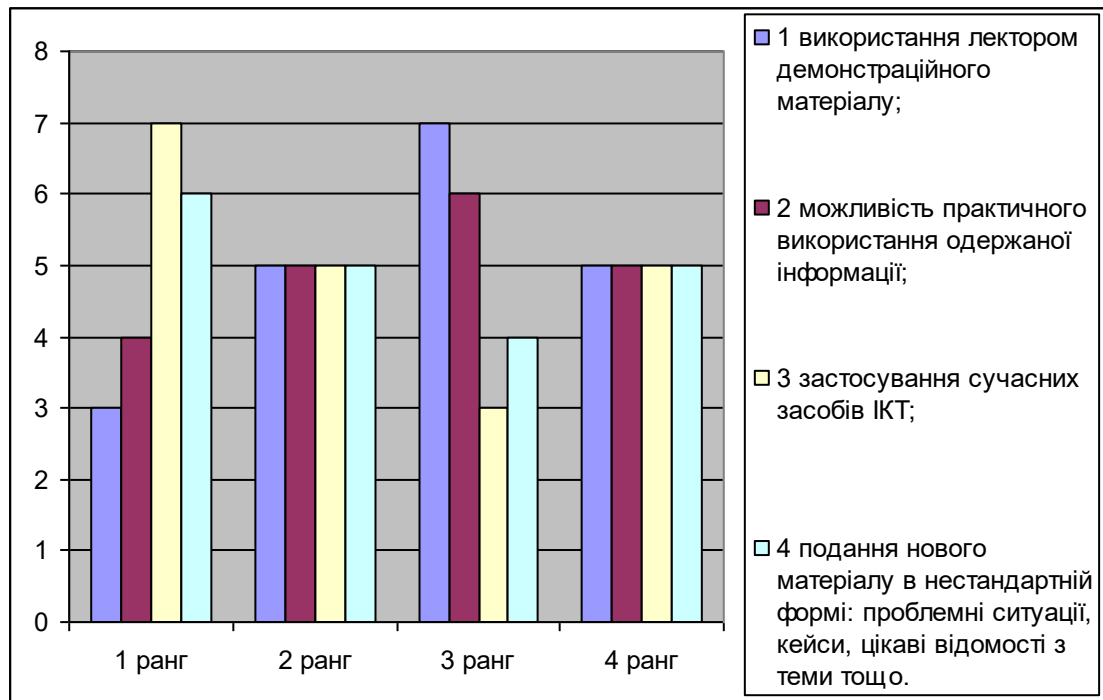
Переходимо до аналізу результатів анкетування за другою анкетною (Додаток Б), що спрямована на виявлення зацікавленості у використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін студентів-правознавців.

Перше запитання анкети передбачало з'ясування у здобувачів освіти *«Що додатково зацікавлює Вас, активізує Вашу увагу під час лекції?»* за такими варіантами відповідей:

- використання лектором демонстраційного матеріалу;
- можливість практичного використання одержаної інформації;
- застосування сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій;
- подання нового матеріалу в нестандартній формі: проблемні ситуації, кейси, цікаві відомості з теми тощо.

Першу відповідь *«використання лектором демонстраційного матеріалу»* здобувачі вищої освіти проранжували таким чином: перший – 3 рази, ще 4 виборів віднесено до рангу другого, третій ранг студенти відмітили 7 разів та 6 четвертий. Ранжуючи відповідь *«можливість практичного використання одержаної інформації»* студенти продемонстрували наступні результати: першим, другим, третім та четвертим рангами відмітили по 5 разів. Варіант відповіді *«застосування сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій»* отримав такий розподіл: перший ранг надано 7 разів, другий – 6, третій 3 рази та четвертий 4. Результати ранжування відповіді *«подання нового матеріалу в*

нестандартній формі: проблемні ситуації, кейси, цікаві відомості з теми тощо»: першим, другим, третім та четвертим рангами відмічено по 5 разів (мал. 3.10).

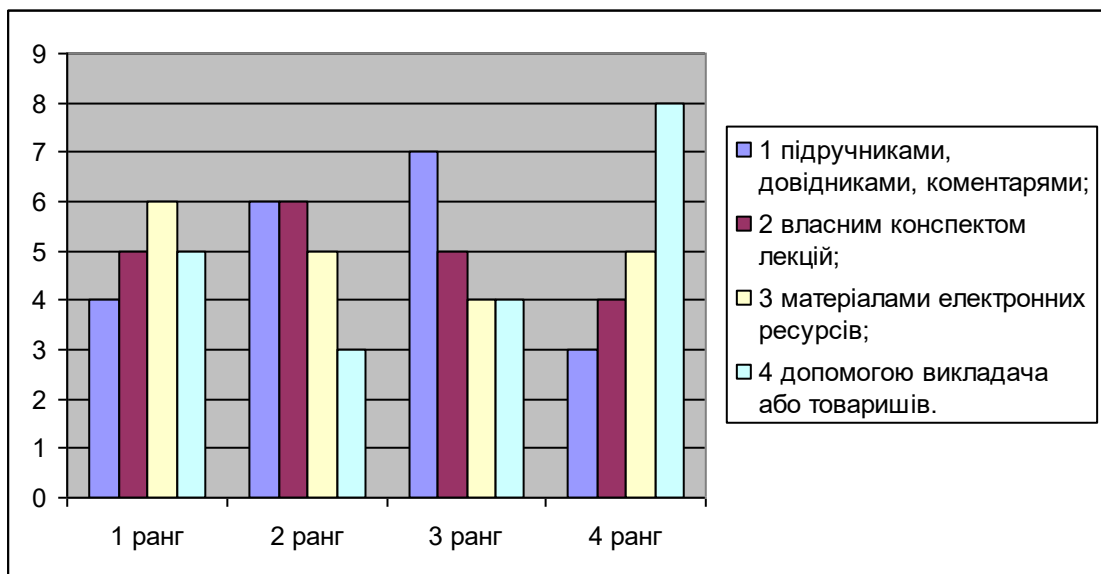
Мал. 3.10. Кількість виборів відповіді «Що додатково зацікавлює Вас, активізує Вашу увагу під час лекції?»

Відповідаючи на друге запитання анкети («При виконанні практичних та семінарських завдань Ви найчастіше користуєтесь») студенти мали пранжувати такі відповіді:

- підручниками, довідниками, коментарями;
- власним конспектом лекцій;
- матеріалами електронних ресурсів;
- допомогою викладача або товаришів.

Отже, майбутні правники відповідь «підручниками, довідниками, коментарями» проранжували наступним чином: на перше місце здобувачі її поставили 4 рази, на друге – 5, на третє – 6 разів та четверте 5 разів. Ранжування відповіді «власним конспектом лекцій» відбулося наступним

чином: перший та другий ранги обрано по 6 разів, третій – 5, четвертий 3 рази. Щодо варіантів відповіді «*матеріалами електронних ресурсів*» студенти продемонстрували такі результати: перший ранг їй присвоїли 7 здобувачів освіти, другий – 5, третій та четвертий по 4. Ранжування відповіді «*допомогою викладача або товаришів*» відбулося наступним чином: перший обрано 3 рази, другий – 4, третій – 5, четвертий – 8 разів (мал. 3.11).

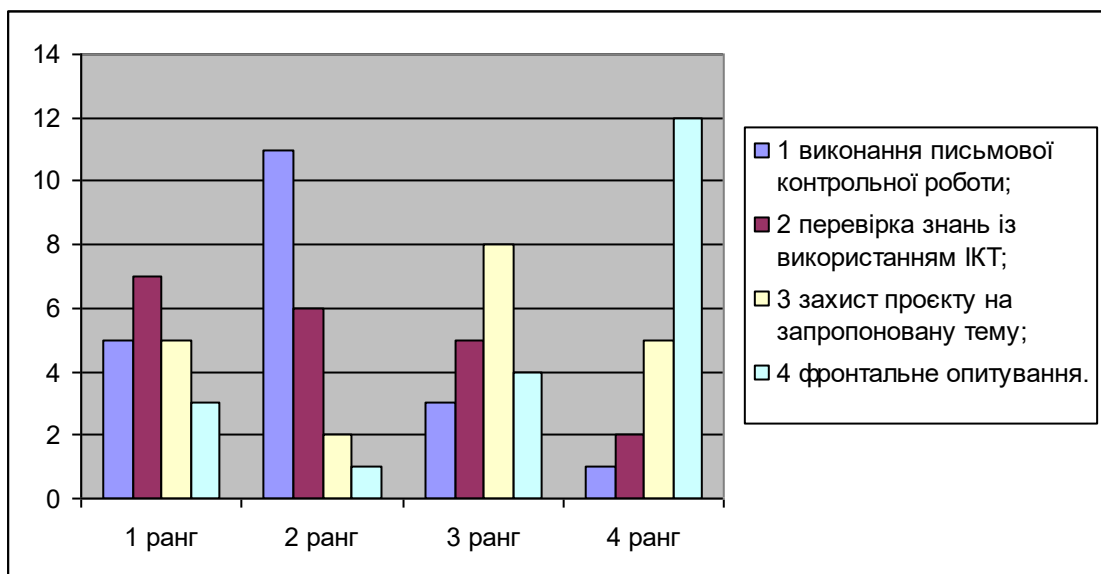
Мал. 3.11. Кількість виборів відповіді «При виконанні практичних та семінарських завдань Ви найчастіше користуєтесь»

Наступне запитання анкети передбачало з'ясування «**Який вид контролю спонукає Вас до найбільш продуктивної роботи:**

- виконання письмової контрольної роботи;
- перевірка знань із використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- захист проекту на запропоновану тему;
- фронтальне опитування.

Першу відповідь «*виконання письмової контрольної роботи*» проранжовано таким чином: перший ранг здобувачі надали цій відповіді 5 разів, другий 7 разів, третій 5 разів та четвертий 3. Ранжуючи відповідь

«перевірка знань із використанням інформаційно-комунікаційних технологій» 11 респондентів надано їй 1 ранг, ще 6 виборів віднесено до рангу другого, двічі студенти відмітили ранг третій та 1 раз четвертий. Варіант відповіді «захист проекту на запропоновану тему» здобувачі вищої освіти диференціювали наступним чином: перший ранг надано 3 рази, другий – 5, третій 8 та четвертий 4 рази. Результати ранжування відповіді «фронтальне опитування»: на перше місце здобувачі її поставили 1 раз, на друге двічі, та третє – 5 разів та на четверте 12 (мал. 3.12).

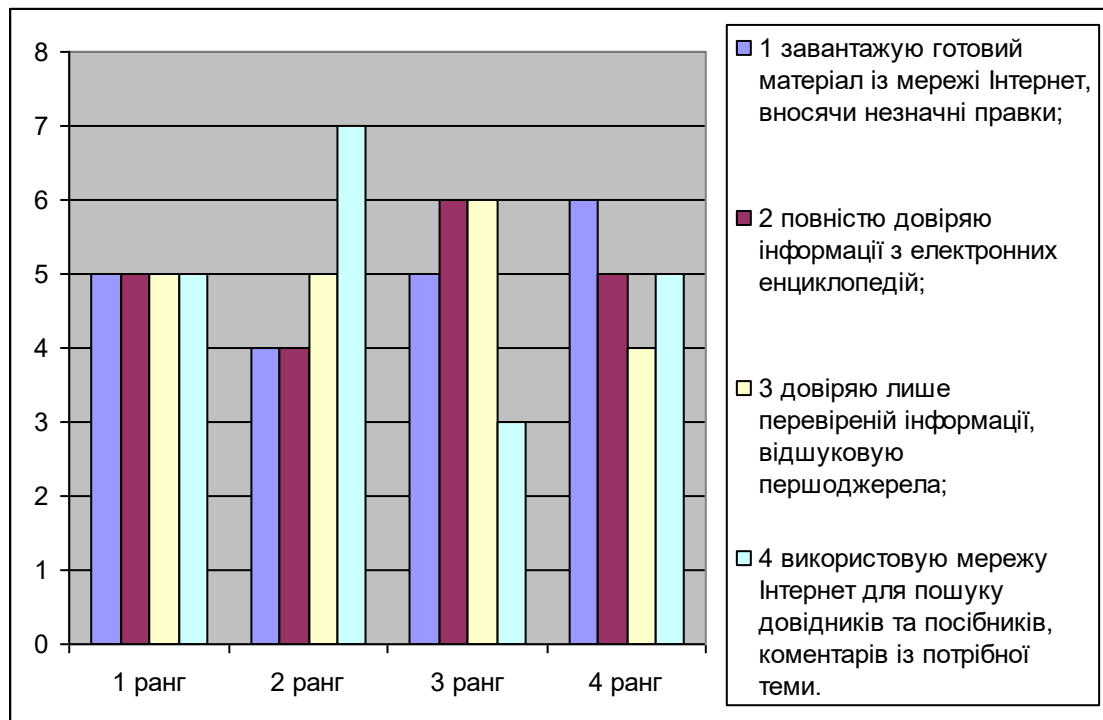
Мал. 3.12. Кількість виборів відповіді «Який вид контролю спонукає Вас до найбільш продуктивної роботи»

Відповідаючи на четверте запитання анкети («**Яким чином Ви добираєте інформацію з електронних джерел при підготовці мультимедійних презентацій, реферативних повідомлень тощо**»)
студенти визначалися із вибором наступних тверджень:

- завантажую готовий матеріал із мережі Інтернет, вносячи незначні правки;
- повністю довіряю інформації з електронних енциклопедій;
- довіряю лише перевіреним інформації, відшуковую першоджерела;

– використовую мережу Інтернет для пошуку довідників та посібників, коментарів із потрібної теми.

Отже, в майбутніх юристів відповідь щодо *«завантажую готовий матеріал із мережі Інтернет, вносячи незначні правки»* отримала таке ранжування: всі ранги обрано по 5 разів. Ранжування відповіді *«повністю довіряю інформації з електронних енциклопедій»* відбулося наступним чином: перший та другий ранги обрано по 4 рази, третій 5 разів, четвертий 7 разів. Щодо варіанта відповіді на *«довіряю лише перевіреним інформації, відшуковую першоджерела»* здобувачі освіти продемонстрували такі результати: перший ранг обрано 5 разів, другий та третій по 6, четвертий 3 рази. Ранжування відповіді *«використовую мережу Інтернет для пошуку довідників та посібників, коментарів із потрібної теми»* відбулося таки чином: на перше місце здобувачі її поставили 6 разів, на друге та четверте 5, третє 4 рази (мал. 3.13).

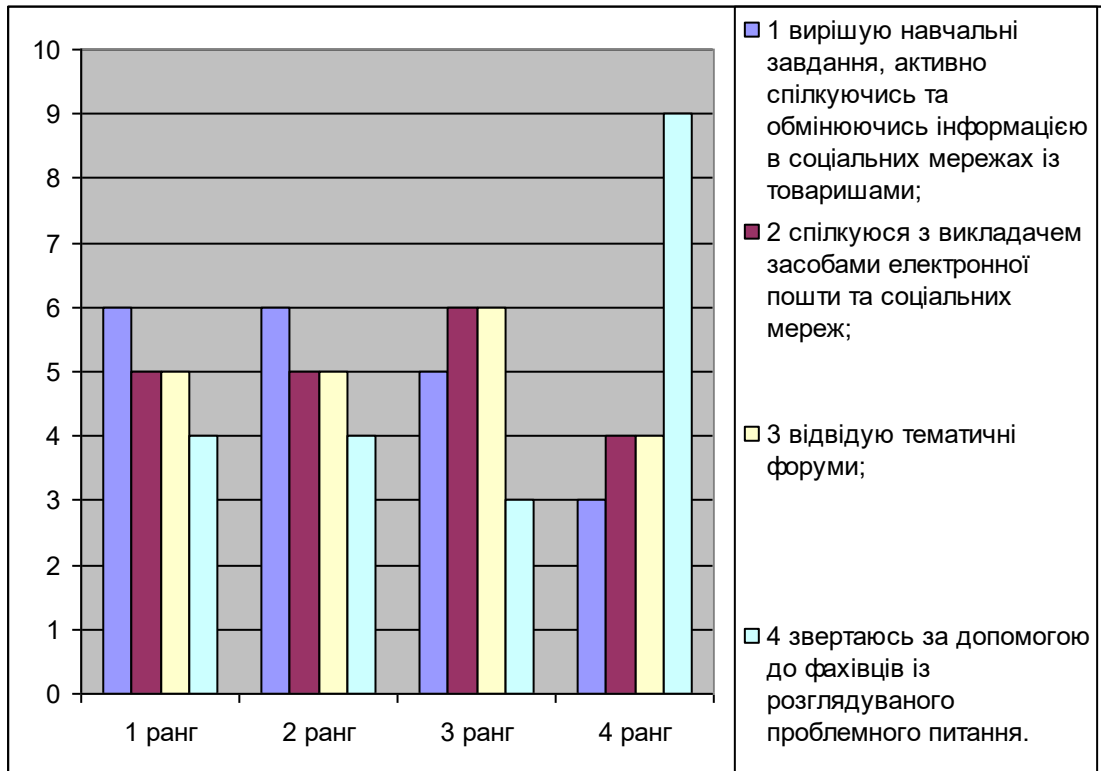

Мал. 3.13. Кількість виборів відповіді *«Яким чином Ви добираєте інформацію з електронних джерел при підготовці мультимедійних презентацій, реферативних повідомлень тощо»*

Наступне на п'яте запитання анкети передбачало відповіді майбутніх бакалаврів права щодо того, **«Яким чином Ви використовуєте електронні засоби комунікації для найбільш ефективного вирішення навчальних завдань під час самостійної роботи»:**

- вирішую навчальні завдання, активно спілкуючись та обмінюючись інформацією в соціальних мережах із товаришами;
- спілкуюся з викладачем засобами електронної пошти та соціальних мереж;
- відвідую тематичні форуми;
- звертаюся за допомогою до фахівців із розглядуваного проблемного питання.

У майбутніх юристів відповідь *«вирішую навчальні завдання, активно спілкуючись та обмінюючись інформацією в соціальних мережах із товаришами»* отримала таке ранжування: перший ранг тобрано 6 разів, другий та третій по 5 разів, 4 рази отримав вибір четвертий ранг. Ранжування відповіді *«спілкуюся з викладачем засобами електронної пошти та соціальних мереж»* відбулося наступним чином: перший ранг обрано 6 разів, другий та третій ранги здобувачами надано по 5 разів, четвертий 4 рази. Щодо варіанта відповіді на *«відвідую тематичні форуми»* студенти продемонстрували такі результати: перший ранг обрано 5 разів, другий та третій по 6, четвертий 3 рази. Ранжування відповіді *«звертаюся за допомогою до фахівців із розглядуваного проблемного питання»* відбулося наступним чином: перший ранг обрано 3 рази, другий та третій 4, четвертий обрано здобувачами 9 разів (мал. 3.14).

Мал. 3.14. Кількість виборів відповіді «Яким чином Ви використовуєте електронні засоби комунікації для найбільш ефективного вирішення навчальних завдань під час самостійної роботи»

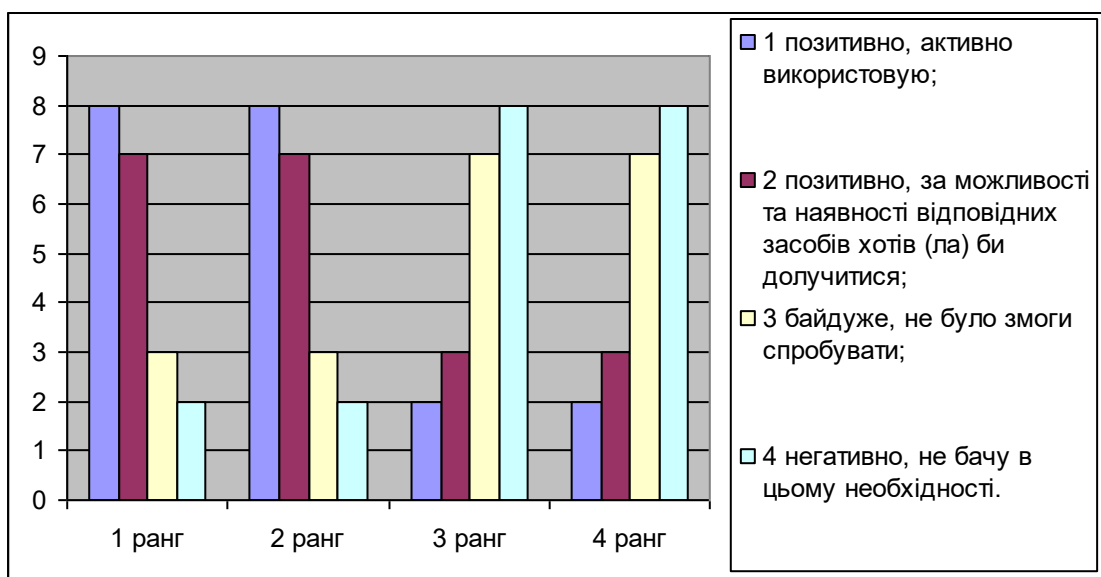
Відповідаючи на наступне шосте запитання «*Як ви ставитесь до використання інформаційно-комунікаційних технологій у самостійній роботі?*» майбутні бакалаври права мали проранжувати твердження:

- позитивно, активно використовую;
- позитивно, за можливості та наявності відповідних засобів хотів(ла) би долучитися;
- байдуже, не було змоги спробувати;
- негативно, не бачу в цьому необхідності.

Твердження «*позитивно, активно використовую*» на перше місце здобувачі поставили 8 разів, 7 разів вони його віднесли до другого рангу, 3 рази до третього та 2 до четвертого рангу. Ранжування твердження «*позитивно, за можливості та наявності відповідних засобів хотів (ла) би долучитися*» отримало такі результати: першим рангом здобувачі відмітили

його 8 разів, другим – 7, третім рангом здобувачі пронумерували його 3 рази, четвертим двічі. Щодо відповіді на тезу «байдуже, не було змоги спробувати» здобувачі вищої освіти продемонстрували такі результати: перший ранг обрано 2 рази, другий ранг тричі, третій 7 разів та 8 разів четвертий. Результати ранжування відповіді «негативно, не бачу в цьому необхідності»: на перше місце здобувачі поставили її 2 рази, на друге тричі, на третє 7 разів та четверте 8 разів разів (мал. 3.15).

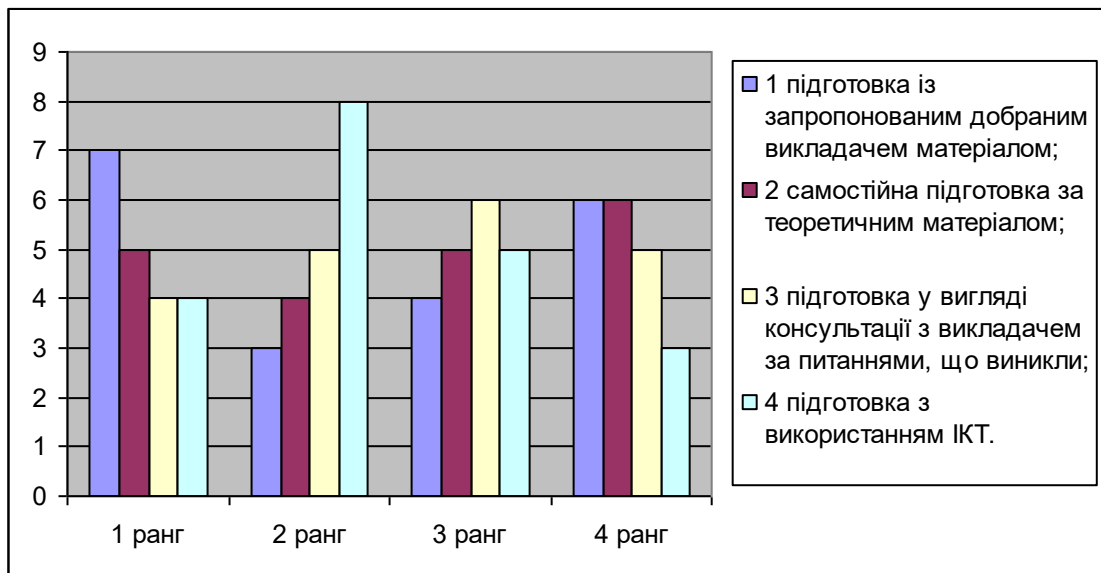
Мал. 3.15. Кількість виборів відповіді «Як ви ставитесь до використання інформаційно-комунікаційних технологій у самостійній роботі?»

Відповідаючи на наступне сьоме запитання «**Який вид самопідготовки до практичних та семінарських занять є найпродуктивнішим та оптимальним?**» майбутні бакалаври права мали надати ранги таким відповідям:

- підготовка із запропонованим добрим викладачем матеріалом;
- самостійна підготовка за теоретичним матеріалом;
- підготовка у вигляді консультації з викладачем за питаннями, що виникли;

– підготовка з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Щодо варіанта відповіді *«підготовка із запропонованим добрим викладачем матеріалом»* то, перший ранг їй присвоїли 7 здобувачів освіти, другий – 5, третій та четвертий – по 4. Варіант відповіді *«самостійна підготовка за теоретичним матеріалом»* отримав такий розподіл рангів: перший обрано 3 рази, другий – 4 рази, третій – 5 разів, четвертий – 8. Відповіді на твердження *«підготовка у вигляді консультації з викладачем за питаннями, що виникли»* проранжовані наступним чином: на перше місце здобувачі її поставили 4 рази, друге – 5, третє – 6 рази та четверте 5 разів. Результати ранжування відповіді *«підготовка з використанням інформаційно-комунікаційних технологій»* майбутні бакалаври права продемонстрували такі: перший та другий ранги обрано по 6 разів, третій – 5, четвертий 3 рази (мал. 3.16).

Мал. 3.16. Кількість виборів відповіді *«Який вид самопідготовки до практичних та семінарських занять є найпродуктивнішим та оптимальним?»*

3.2. Методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Першою педагогічною умовою щодо формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права ми обрали *«формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності»*.

До мотивів майбутніх бакалаврів права щодо формування навчально-пізнавальної компетентності відносимо: адекватну самооцінку власних можливостей; заохочення прагнення до самовдосконалення та саморозвитку; виховання почуття відповідальності; гуманне, студентоцентроване ставлення та повага до здобувача освіти з боку викладачів; наповнення змісту особистісно-орієнтовним цікавим матеріалом; задоволення потреби у спілкуванні з викладачем та одногрупниками; збагачення мислення інтелектуальними почуттями; формування навчально-пізнавального інтересу та допитливості; використання різних способів педагогічної підтримки; формування вміння самостійно працювати з різними джерелами інформації; надання ініціативи в пізнавальній діяльності, створення емоційно стимулюючого освітнього середовища, заохочення самостійності; розвиток у майбутніх фахівців права саморегуляції на основі особистої відповідальності; здійснення освітнього процесу в атмосфері емоційної співдружності, взаємодії; виконання викладачем ролі порадирика, консультанта; створення можливостей для максимальної самореалізації кожного здобувача вищої освіти.

З цією метою радимо використовувати мультимедійні бінарні практичні заняття з «Юридичної деонтології», «Міжнародного права», «Кримінального права», «Судові та правоохоронні органи» тощо, під час яких активно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології. Серед них інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН», інформаційно-правова

бібліотека Експерт-Юрист, «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів», інформаційно-пошукова система «Законодавство», інтегрований банк судових рішень та правової інформації «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», інформаційно-аналітична система по законодавству України «ПАРУС-консультант», довідково-правова система «Дінай», електронний кабінет нотаріуса в системі НотарЗвіт, LexisNexis тощо. При цьому варто застосувати такі мультимедійні технології: My Test X, Power Point, TestEditor, VideoMach тощо, а в аспекті педагогічної взаємодії групову дискусію та дебати, «логічний ланцюжок», ігровий метод, «мозковий штурм», роботу в парах, роботу в групах тощо.

Формуванню у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності сприяють моделюючі програми, що дають можливість створювати в навчанні фахові ситуації, які в майбутньому доведеться вирішувати правознавцю. За допомогою таких програм можна проводити віртуальне засідання суду, створювати фоторобот злочинця, кваліфікувати злочини тощо. Під час пошуку правильного рішення майбутні правознавці дискутують, обмінюються думками, що сприяє формуванню навчально-пізнавальної компетентності.

Наприклад, на практичному занятті під час вивчення теми «Домашнє насилля» освітнього компонента «Кримінальне право» майбутнім бакалаврам права варто надати мультимедійну презентацію щодо сутності та видів домашнього насилля, причин і шляхів вирішення піднятої проблеми. Після розгляду теоретичного матеріалу майбутнім бакалаврам права потрібно запропонувати відповіді на запитання:

1. Чи домашнє насилля є розповсюдженим явищем у суспільстві?
2. Хто є потенційними жертвами домашнього насилля?
3. Причини домашнього насилля?
4. Перерахуйте види домашнього насилля?
5. Схарактеризуйте тактики маніпулювання кривдників.

Таке опитування пропонуємо проводити у формі дебатів чи «мозкового штурму».

На початку лекції з теми «Види злочинів» дисципліни «Кримінальне право» здобувачам освіти варто запропонувати переглянути мультимедійну презентацію, слайди якої демонструють матеріали щодо поняття, предмету та мотивів злочину, їх видів. Після закінчення перегляду презентації, під кінець заняття, майбутнім бакалаврам права варто поставити такі запитання за змістом презентації:

1. Що таке злочин?
2. Які види злочинів ви знаєте?
3. Як класифікують злочини в Україні?
4. Що таке тяжкий злочин?
5. Що таке делікт?
6. Як називають людину, що скоїла шахрайство?
7. Які види фальсифікації ви знаєте?

Майбутнім бакалаврам права також було поставлене завдання створити за допомогою програми Faces фоторобот небезпечного злочинця, представити його зображення на мультимедійній дошці, розповісти про скоєний злочин та масштаби розшуку злочинця. Завдання варто виконувати у групах по 5 осіб методом моделювання.

Під час практичного заняття за темою «Адвокатська практика» освітнього компонента «Судові та правоохоронні органи» майбутнім юристам було запропоновано на перегляд кілька анімаційних роликів, що демонстрували процес захисту клієнта в суді та основні функціональні обов'язки адвоката. Після опрацювання матеріалів майбутні бакалаври права повинні відповісти на запитання, що представлені на мультимедійній дошці:

1. Хто такий адвокат?
2. Яка роль адвоката в судовому процесі?
3. Які основні функції адвоката в суді?

5. Які головні відмінності між адвокатом і юрисконсульттом?
6. Що ви можете розповісти про особливості освіти і підготовки адвокатів?
7. Яке завдання адвоката є домінантним?
8. Назвати помилки адвоката під час судового засідання.
9. Перерахувати переваги в поведінці адвоката у суді.

Домашнім завданням студентів є розробка продуманої тактики і стратегії захисту свого клієнта. З цією метою майбутнім правникам були роздані картки зі справами клієнтів, які вони повинні були проаналізувати та визначити деталі становища підзахисного, враховуючи при цьому принцип вибірковості як критерій допустимості засобу захисту.

Наведемо приклад тактики захисту клієнта:

1. Ознайомлення з матеріалами справи.
2. Бесіда із підзахисним.
3. Вирішення питання щодо визнання вини.
4. Аналіз версії обвинувачення.
5. Висунення зустрічних версій захисту та аналіз усіх можливих версій.
6. Вибір однієї, найперспективнішої версії захисту (формула захисту).
7. Аналіз доказів «за» та «проти» версії захисту.
8. Остаточне відтворення картини подій, фактичне й юридичне пояснення її (захисний висновок).

Під час розробки тактики захисту клієнта студенти самостійно шукають інформацію, використовуючи при цьому інформаційно-комунікаційні технології, застосовують додаткові електронні джерела інформації.

Другою педагогічною умовою щодо формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права ми обрали *«розробку та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-*

методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти».

Сформовані у закладі вищої освіти правові знання в подальшому мають вплив на всю фахову діяльність майбутнього юриста, на мету цієї діяльності, правову установку юриста. Система знань, отримана внаслідок правової освіти, що згодом перетворюється на професійну, формує правове мислення, вміння оперувати, застосовувати, переробляти правову інформацію. Окрім того, вона виражається в поведінкових елементах, трансформується у відповідні переконання, професійні звички, здатності, а в цілому в компетентності, зокрема і навчально-пізнавальну. Ось чому так важливо, щоб юридичні знання були якісно та доступно викладені здобувачу-правнику. А це можливе лише із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у правовій освіті.

Домінантою забезпечення другої педагогічної умови є змістово-методичне забезпечення формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права на основі робочого навчального плану з галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», освітнього ступеня бакалавр у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, ОПП «Право». Аналізуючи вказану ОПП, матрицю відповідності програмних компетентностей освітнім компонентам ми виявили, що у змісті таких дисциплін як от: «Міжнародні стандарти прав людини», «Конституційне право», «Європейське право», «Цивільне право», «Цивільний процес», «Практика Європейського суду з прав людини», «Міжнародне право», «Судові та правоохоронні органи», «Юридична деонтологія», «Земельне право». «Екологічне право» та практична підготовка тощо закладено значний потенціал для формування навчально-пізнавальної компетентності.

Безумовно, всі освітні компоненти ОПП «Право» могли б сприяти формуванню окремих складників структури навчально-піднавальної компетентності за умови цільової їхньої зорієнтованості на цей процес.

Домінантним у вивченні змістової компоненти дисциплін є не лише максимальне опанування науковою інформацією, а й формування здатності до планування й організації, засвоєння основ базових знань із фаху, навичок правління інформацією (вміння знаходити, аналізувати інформацію з різних джерел), вирішення проблем та ухвалення рішень.

Наголосимо, що юридичний факультет НУБіП України на навчальному порталі Elearn має власний інформаційний ресурс для інформування здобувачів освіти та проведення різноманітних опитувань. Також, за покликанням (<https://nubip.edu.ua/node/70675>) запропоновано перелік дисциплін за вибором студентів з анотаціями. На сторінках кафедр юридичного факультету оприлюднено робочі програми навчальних дисциплін та силабуси, покликання на електронні навчальні курси на платформі Elearn.

Водночас, вважаємо за доцільне надати більшої уваги оприлюдненню навчально-методичних матеріалів, зокрема методичних вказівок для самостійної роботи здобувачів освіти з освітніх компонентів.

Також, до переліку вибіркових освітніх компонентів варто додати наступні сучасні дисципліни: «Антикорупційна політика», «Правове регулювання бізнесу», «Кримінал як андерграунд політичної системи», «Юридичний супровід медіа проєктів», «Розробка та підтримка інтернет-стартапу», що сприятимуть формуванню професійних та особистісних якостей здобувачів освіти. До того ж, варто запропонувати майбутнім фахівцям у сфері права долучитися до структурування змісту цих освітніх компонентів. Це сприятиме формуванню уміння обирати достовірну інформацію із мережі Інтернет, використовуючи правові бази даних, навчальну літературу, наукові видання тощо, порівнювати її з тією, що

віднайдуть одногрупники, обґрунтувати, яка з цієї інформації є актуальнішою та достовірною.

Таке завдання націлює здобувачів освіти на перевірку, на всебічний аналіз і осмислення інформації, добувати нові знання, самостійно працювати з джерелами, виділяти головне, суттєве при відборі та структуруванні навчального матеріалу.

Третя педагогічна умова *«створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища»* передбачала виконання практико-зорієнтованих завдань.

Прикладом використання практико-орієнтованих завдань може бути проведення підсумкового оцінювання з освітніх компонентів «Аграрне право», «Земельне право», «Екологічне право» та «Господарське право» в форматі «open book».

Оскільки особливість формату «open book» у можливості під час виконання завдань застосовувати різноманітні джерела інформації (судову практику, нормативно-правові акти, підручники, наукові публікації тощо), вони повинні бути унікальними та дозволяти студенту демонструвати набуті практичні навички (здатності використовувати теоретичні знання на практиці, аналізувати й оцінювати інформацію, робити висновки тощо), а науково-педагогічному працівнику оцінити рівень сформованості відповідних професійних компетентностей.

Зокрема, під час підсумкового оцінювання з освітнього компонента «Екологічне право» кожен студент отримує індивідуальний кейс, що включає стислий і точний виклад ситуації, яка виникла між учасниками екологічних правовідносин. Під час розробки кейсів має застосовуватись метод case-study, сутність якого в тому, що студентам пропонується осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно показує не лише будь-яку практичну, конкретну проблему, а й актуалізує відповідний комплекс знань, необхідних для її вирішення. Для вирішення кейсу порібно дати відповіді на 3 запитання,

2 із яких спрямовані на праворозуміння, а 3-є – на правозастосування: *назвати порядок отримання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами; зазначити заходи правової охорони атмосферного повітря; надати правову оцінку ситуації: визначити види відповідальності, що будуть застосовані до правопорушника.* Наголосимо, що побудова запитань має стимулювати здобувача освіти шукати й аналізувати положення законів та / або підзаконних актів, співставляти інформацію з окресленими в кейсі фактами та робити відповідні висновки щодо застосування норм права до відповідних правовідносин.

Розв'язання таких завдань надає можливість здобувачам освіти здійснювати аналіз та оцінку юридичних фактів, визначати мотиви поведінки інших осіб, приймати неупереджені рішення, кваліфікувати правопорушення, тобто використовувати отримані теоретичні знання у практичній юридичній практиці.

У межах підсумкового оцінювання з освітнього компонента «Аграрне право» здобувачам потрібно знайти та проаналізувати судове рішення, прийняте у відповідний період часу (впродовж року), стороною процесу в якому є певний суб'єкт аграрних правовідносин (для кожного свій) – сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю, фермерське господарство, сільськогосподарський товаровиробник, працівник сільськогосподарського товаровиробника тощо. Здійснюючи аналіз судового рішення, здобувач освіти повинен: описати суть спору; визначити вид аграрних правовідносин; окреслити склад учасників спірних правовідносин та їхній процесуальний статус; сформулювати домінуючі тези, на яких ґрунтується судове рішення; скласти перелік положень НПА, якими обґрунтовано судове рішення; зробити висновки.

Наведений приклад завдання дозволяє оцінити здатності здобувачів вищої освіти щодо пошуку, логічного, критичного, системного аналізу правозастосовчої практики; формулювання та аргументації власних

висновків; виявлення проблем правового регулювання і формулювання способів їх вирішення.

Досить ефективно в аспекті формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх юристів застосовувати систему інтерактивного опитування. Наведемо конкретний приклад, який можна застосувати на практичному занятті з «Кримінального права». Викладач ставить запитання аудиторії і пропонує відповісти за допомогою клікера: *А., що керував транспортним засобом, порушив правила дорожнього руху, в результаті чого потерпілому були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження. А. залишив місце дорожньо-транспортної пригоди. Від втрати крові потерпілий помер через дві години. Кваліфікуйте дії А.* Далі наводяться 4 варіанти відповідей із покликанням на конкретні статті Кримінального кодексу України та їхні відповідні частини, які можуть обрати здобувачі. Відповіді студентів надаються в чітко визначений проміжок часу, що ставить усіх у рівні умови. І, найголовніше, відповіді не персоніфіковані для огляду всією аудиторією, що не створює незручності для тих студентів, хто помилився. Це робить наступне обговорення жвавим і аргументованим. У зв'язку із тим, що абсолютно кожен здобувач уводить варіант відповіді за допомогою клікера для голосування, то викладач бачить, наскільки матеріал є зрозумілим для студентів. Під час виконання завдання, часом виникають додаткові питання, що може перерости в дискусію.

Важливе місце займає перегляд юридичних пізнавальних відеоматеріалів, а також дискусії щодо розв'язання проблемних питань, які виникли у здобувачів освіти під час їхнього перегляду. Навчальні фільми, що поєднують у собі візуальний, аудіальний складники можуть виступати як такі, що закладають основу самостійного або додаткового дидактичного прийому, які серйозно конкурують з іншими (лекціями, читанням текстів тощо).

Художні фільми про право та юристів, а також фільми про працівників правоохоронних органів можуть розглядатися як навчальний матеріал, який може використовуватися в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців сфери права. Такі фільми є матеріалом для осмислення, вивчення, що має потенціал плюралістичної інтерпретації, глибокого психологічного, педагогічного впливу. Моделюючи певні ситуації з реального життя (професійна деформація, етичні дилеми) й часто ґрунтуючись на реальних подіях, ці фільми творчо, яскраво ілюструють проблеми, з якими можуть стикатися юристи. Зокрема, такі фільми варто використовувати під час викладання таких курсів, як «Практика Європейського суду з прав людини», «Юридична деонтологія». «Філософія» тощо.

У НУБіП України працює Юридична клініка «Захист та справедливість» (<https://nubip.edu.ua/node/29359>), що є структурним підрозділом НУБіП України і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Сторінки Юридичної клініки «Захист та справедливість» представлені в соціальних мережах Facebook та Instagram.

До функцій клініки входить забезпечення доступу представників соціально вразливих верств суспільства до юридичної допомоги, формування правової культури громадян, підготовка та навчання здобувачів освіти в дусі дотримання і поваги до принципів верховенства права, справедливості й людської гідності; надання своєчасної, кваліфікованої, безоплатної первинної правової допомоги з правової інформації; консультування; укладання заяв, скарг та інших документів правового характеру (окрім процесуального характеру); надання консультацій та підготовка проєктів договорів щодо користування земельними ділянками для сільського населення (оренда, земельний сервітут, суборенда, емфітевзис, суперфіцій); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Створенню в закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого

інформаційно-освітнього середовища сприятиме відкриття спецаудиторії «Прес-центр», можливості якої також можна використовувати в якості бази практичного навчання, де майбутні бакалаври права, застосовуючи мультимедійні засоби (MS Office, довідково-правову систему «Дінай», інформаційно-правову систему «ЛПА:ЗАКОН» тощо), набуватимуть практичних навичок з дисципліни «Інформаційне право» та освітнього компонента «Юридичний супровід медіа проєктів», який радимо включити до переліку вибіркових. Після завершення практики студенти, використовуючи технічне оснащення спецаудиторії, мають презентувати на мультимедійній дошці власні доробки, матеріали звіту, щоденник у електронному вигляді.

Четверта педагогічна умова щодо формуванні навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права – це *«використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів»*.

З метою її реалізації, передусім, вважаємо за доцільне зробити доповнення обов'язкового освітнього компонента «Інформаційні технології в галузі» наступними темами: «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі майбутнього фахівця сфери права», «Розвиток комунікативної компетентності юриста засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «Інформаційно-комунікаційні технології в судовій практиці» тощо. Освітній компонент передбачає лекції й семінари-дискусії, спрямовані на набуття знань щодо особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітній і професійній діяльності юриста.

З метою автоматизації освітнього процесу та контролю рівня засвоєння навчального матеріалу здобувачів освіти, майбутніх правників, ефективними є такі технології, як-от: Moodle, автоматизована система управління (АСУ),

автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС), комп'ютерна програма для підготовки презентацій Keynote, Haiku Deck.

Під час викладання дисциплін юридичної спрямованості варто використовувати мультимедійні технології, інтерактивні форми (лекція-діалог, лекція-дискусія), педагогічні технології (проектна, кейс), та проблемно-пошукові методи, що сприяють формуванню навчально-пізнавальної компетентності. Під час проведення лекцій і практичних занять варто демонструвати відеоматеріали, що містять виступи провідних педагогів-юристів і науковців-правників, які на яскравих прикладах доводять ефективність застосування інформаційно-комунікаційних технологій як у освітньому процесі, так і у професійній діяльності юристів.

Упровадження в освітньому процесі мультимедійних технологій сприяє налагодженню невимушеного спілкування, оптимізації позитивного психологічного клімату, що позитивно впливає на формування в майбутніх фахівців у сфері права навчально-пізнавальної компетентності.

Аудиторії, що оснащені інтерактивними дошками для проведення навчальних занять є значно ефективнішими в аспекті виконання науково-педагогічними працівниками таких навчальних завдань: краще засвоєння навчального матеріалу завдяки візуалізації та озвученню демонстраційного матеріалу; підвищення мотивації навчання, адже майбутні юристи можуть брати участь у обговоренні викладеного; розвиток комунікації між студентами та викладачем; вищий рівень запам'ятовування завдяки вмінню виділити головне від другорядного; формування здатності застосовувати матеріал у подальшій практичній діяльності.

Обміну правовою інформацією сприяють також засоби комунікації: форуми, електронна пошта, чати, інші загальнодоступні навчальні, професійно-орієнтовні мережі зв'язку. Вони надають такі можливості: доступ до різноманітних джерел юридичної інформації; оперативна передача правової інформації; запит інформації щодо будь-якого питання; швидкий

інтерактивний зворотній зв'язок між комунікуючими; організація спільних телекомунікаційних проєктів на різноманітну правову тематику.

На сьогодні студент-правник має змогу засвоювати навчальний матеріал не лише знаходячись безпосередньо в аудиторії, але й має змогу бути слухачем лекцій, практичних занять, конференціях та брати участь у різних обговореннях онлайн. Практика відеоконференцій дозволяє у майбутньому фахівцю сфери права розумітися в особливостях їхнього проведення і це допоможе йому в професійній діяльності, адже вже тепер законодавчо закріплена можливість проведення судового процесу в засіданні в режимі відеоконференції.

Навчально-пізнавальна діяльність здобувача-правника здійснюється через самостійний пошук правової інформації. Інтернет має надзвичайні переваги в разі необхідності оперативно віднайти найактуальнішу інформацію, змінізувати витрати часу, засоби на її пошук. До переваг Інтернету відноситься також зручність, простота, швидкість та доступність. Інтернет сприяє своєчасному та ефективному опрацюванню законів, ознайомлення з історією прийняття чи зміни нормативно-правових актів локального, регіонального, державного або навіть міжнародного аспектів. Завдяки мережі Інтернет здобувач-правник, маючи доступ до офіційних сайтів, може ознайомитися з складом, діяльністю, режимом роботи тощо органів державної влади (наприклад, офіційний веб-сайт Верховного Суду України: <https://supreme.court.gov.ua>), зі специфікою роботи адвокатських компаній і юридичних фірм; для покращення роботи завантажити програмні забезпечення для правників і юридичні книги чи ознайомитися з ними онлайн тощо.

Отже, можливості Інтернету дозволяють отримувати оперативно інформацію з офіційних сайтів органів державної влади, електронних бібліотек, освітніх ресурсів. За допомогою мережі Інтернет здобувачі-правники можуть оперативно отримувати копії законів, ознайомитися зі

змінами до них, здійснювати пересилку тощо. Різні пошукові системи, нормативні бази даних, що є в мережі Інтернет, здобувачі освіти використовують для підготовки до занять. А це, у свою чергу, підвищує інтерес до правових освітніх компонентів, а відтак мотивацію до навчання, розширює діапазон навчально-пізнавальної діяльності.

Віртуальні бібліотеки також забезпечують здобувачу-правнику доступ до бібліотек у зручний час, безпосередньо перебуваючи вдома або на роботі; доступ до каталогів та фондів бібліотеки за допомогою електронного пошуку; можливість ознайомлення з джерелами інформації в електронному варіанті (наприклад у Національній бібліотеці України імені В. Г. Вернадського, <http://www.nbuv.gov.ua>).

У цьому аспекті варто не забувати про офіційні сайти періодичних правових видань, що містять архіви видань у електронному вигляді (Науковий вісник публічного та приватного права: <http://www.nvppp.in.ua>; Прикарпатський юридичний вісник: www.pjv.nuoua.od.ua).

Висновки до розділу третього

Проведено емпіричне дослідження щодо сформованості навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права. У результаті опитування з'ясовано, що більшість із них відвідуючи заняття, намагаються конспектувати матеріал лекцій; незрозуміле уточнюють у викладача під час лекції; перед практичними та семінарськими заняттями ознайомлюються з конспектом лекцій; краще сприймають новий матеріал теми, якщо його викладання супроводжується презентаційними матеріалами; здобувачі освіти вмотивовані до самостійного пошуку інформації, зокрема і в мережі Інтернет; надають перевагу заняттям, що передбачають активну взаємодію. Водночас, той факт, що при підготовці до занять студенти мало готують власних записів, невпевнено почувають себе, коли отримують завдання підготовки конкретних

юридичних документів, свідчить не на користь розвинутій навчально-пізнавальній компетентності.

Також результати дослідження засвідчили, що здобувачі вищої освіти при підготовці до занять та виконанні різного роду завдань, пошуку потрібної інформації, окрім традиційних джерел, використовують Інтернет-ресурси; вони зацікавлені в постійному використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін; здобувачі освіти активно спілкуються як між собою, так і викладачами щодо вирішення навчальних проблем у соціальних мережах.

Запропоновано методика формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права. З метою забезпечення першої педагогічної умови «формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності» обрано мультимедійні бінарні практичні заняття з «Юридичної деонтології», «Міжнародного права», «Кримінального права», «Судові та правоохоронні органи» тощо, під час яких здобувачі освіти мають активно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології: інформаційно-правову систему «ЛІГА:ЗАКОН», інформаційно-правову бібліотеку Експерт-Юрист, «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів», інформаційно-пошукову систему «Законодавство», інтегрований банк судових рішень та правової інформації «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», інформаційно-аналітичну систему по законодавству України «ПАРУС-консультант», довідково-правову систему «Дінай», LexisNexis тощо. Викладачам у нагоді стануть мультимедійні технології: My Test X, Power Point, TestEditor, VideoMach тощо. Наведно конкретні приклади.

З метою забезпечення другої педагогічної умови «розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних

якостей здобувачів освіти» з метою формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права пропонуємо до переліку вибіркових освітніх компонентів додати сучасні дисципліни «Антикорупційна політика», «Правове регулювання бізнесу», «Кримінал як андерграунд політичної системи», «Юридичний супровід медіа проєктів», «Розробка та підтримка інтернет-стартапу» та залучити здобувачів освіти до структурування змісту вказаних дисциплін використовуючи інформацію із мережі Інтернет: правові бази даних, навчальну літературу, наукові видання тощо.

Водночас, вважаємо за доцільне надати більшої уваги оприлюдненню навчально-методичних матеріалів, зокрема методичних вказівок для самостійної роботи здобувачів освіти з освітніх компонентів.

Третя педагогічна умова «створення у закладі вищої освіти компетентісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища» передбачала виконання практико-зорієнтованих завдань із освітніх компонентів «Аграрне право», «Земельне право», «Екологічне право» та «Господарське право» в форматі «open book», використовуючи при цьому метод case-study, систему інтерактивного опитування тощо. Художні фільми про право та юристів, а також фільми про працівників правоохоронних органів можуть розглядатися як навчальний матеріал у аспекті формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх бакалаврів права.

Створенню в закладі вищої освіти компетентісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища сприятиме відкриття спецаудиторії «Прес-центр», можливості якої також можна використовувати в якості бази практичного навчання, де майбутні бакалаври права, застосовуючи мультимедійні засоби, набуватимуть практичних навичок з дисципліни «Інформаційне право» та освітнього компонента «Юридичний супровід медіа проєктів», який радимо включити до переліку вибіркових. Після завершення практики студенти, використовуючи технічне оснащення

спецаудиторії, мають презентувати на мультимедійній дошці власні доробки, матеріали звіту, щоденник у електронному вигляді.

З метою реалізації четвертої педагогічної умови «використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів», передусім, вважаємо за доцільне зробити доповнення обов'язкового освітнього компонента «Інформаційні технології в галузі» наступними темами: «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі майбутнього фахівця сфери права», «Розвиток комунікативної компетентності юриста засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «Інформаційно-комунікаційні технології в судовій практиці» тощо.

З метою автоматизації освітнього процесу та контролю рівня засвоєння навчального матеріалу здобувачів освіти, майбутніх правників, ефективними є такі технології, як-от: Moodle, автоматизована система управління (АСУ), автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС), комп'ютерна програма для підготовки презентацій Keynote, Haiku Deck.

Задоволенню пізнавальних потреб здобувачів слугують аудиторії, що оснащені інтерактивними дошками, засоби комунікації (форуми, електронна пошта, чати, інші загальнодоступні навчальні, професійно-орієнтовні мережі зв'язку), віртуальні бібліотеки, офіційні сайти юридичних правових видань.

Практика використання в освітньому процесі відеоконференцій дозволяє у майбутньому фахівцю сфери права розумітися в особливостях їхнього проведення в майбутній професійній діяльності, адже вже тепер законодавчо закріплена можливість проведення судового процесу в засіданні в режимі відеоконференції.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано особливості підготовки майбутніх фахівців у сфері права. З'ясовано, що державні документи України про освіту скеровують заклади вищої освіти на перегляд змісту, форм, методів, які відзначаються спрямованістю на формування потрібних у фаховій діяльності компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти, зокрема, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, де значна увага приділяється формуванню компетентностей, що безпосередньо відносяться до навчально-пізнавальної.

Нині в багатьох закладах вищої освіти функціонують юридичні клініки, криміналістичні лабораторії, кімнати-музеї, тренінг-лабораторії для судових засідань, комп'ютерні класи з необхідними майбутньому юристу спеціальними програмами, спецаудиторії «Прес-центр» тощо, які сприяють формуванню та розвитку компетентностей та програмних результатів навчання, які знайшли відображення в Стандартах вищої освіти.

2. Здійснено аналіз напрацьованих підходів до визначення ключових понять дослідження: «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «професійна компетентність», що дало можливість схарактеризувати поняття *«навчально-пізнавальна компетентність майбутніх фахівців у сфері права»*, як динамічну, інтегративну якість особистості, що ґрунтується на життєвому досвіді здобувачів вищої освіти та поєднує в собі внутрішню мотивацію до навчання, ціннісні орієнтації, особистісні та професійно-важливі якості, суб'єктивну готовність до навчання, формування знань та вмінь, креативних навичок практичної діяльності, розвитку здатностей продуктивного пізнання.

У структурі навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права виокремлюємо наступні компоненти: пізнавально-мотиваційний; когнітивно-інтелектуальний; діяльнісний, особистісно-

рефлексивний.

3. Аналіз наукової літератури із проблеми формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права дозволяє визначити такі педагогічні умови ефективного формування вказаної якості особистості:

- формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності;

- розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти;

- створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища;

- використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

4. Формування навчально-пізнавальної компетентності в майбутніх фахівців у сфері права засобами інформаційно-комунікаційних технологій полягає в застосуванні під час:

- подальшого самовдосконалення професійної майстерності, яка полягає в умінні знайти нову, необхідну правову інформацію та систематизувати її;

- юридичної практики, що пов'язана з документознавством і полягає в умінні створити електронний документ, в його оформленні, надіслати адресату, зберегти у відповідному реєстрі, застосовувати готовий документ для створення подібного, робити необхідні витяги тощо;

- ефективної професійної діяльності, що полягає в опрацюванні значної кількості нормативно-правових актів.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують також і розвиток творчого характеру здобувача-правника, що безпосередньо має вплив на його

подальшу практичну діяльність, проявляється в умінні фахівця сфери права вибирати найдієвіші методи та способи застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які б відповідали конкретній справі і ситуації, законодавству, допомогли б швидко знайти правильне правове рішення.

Серед інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються в освітньому процесі у сфері права, варто відмітити: електронні презентації, інтерактивну дошку, веб-квест технологію, аудиторну інтерактивну систему (classroom response system, audience response system), інтерактивну систему голосування, систему інтерактивного опитування, що сприяє формуванню компетентностей майбутніх юристів, зокрема й навчально-пізнавальної.

Дистанційне навчання обумовлює можливість проведення бінарних занять із застосуванням платформ ZOOM, Google meet тощо.

Потужним арсеналом засобів формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права є кіноклуб.

5. Проведено емпіричне дослідження щодо сформованості навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права. У результаті опитування з'ясовано, що більшість із них відвідуючи заняття, намагаються конспектувати матеріал лекцій; незрозуміле уточнюють у викладача під час лекції; перед практичними та семінарськими заняттями ознайомлюються з конспектом лекцій; краще сприймають новий матеріал теми, якщо його викладання супроводжується презентаційними матеріалами; здобувачі освіти вмотивовані до самостійного пошуку інформації, зокрема і в мережі Інтернет; надають перевагу заняттям, що передбачають активну взаємодію. Водночас, той факт, що при підготовці до занять студенти мало готують власних записів, невпевнено почувають себе, коли отримують завдання підготовки конкретних юридичних документів, свідчить не на користь розвинутій навчально-пізнавальній компетентності.

Також результати дослідження засвідчили, що здобувачі вищої освіти при підготовці до занять та виконанні різного роду завдань, пошуку потрібної

інформації, окрім традиційних джерел, використовують Інтернет-ресурси; вони зацікавлені в постійному використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін; здобувачі освіти активно спілкуються як між собою, так і викладачами щодо вирішення навчальних проблем у соціальних мережах.

6.3 метою забезпечення педагогічних умов формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців сфери права запропоновано методику, що передбачає:

– мультимедійні бінарні практичні заняття з «Юридичної деонтології», «Міжнародного права», «Кримінального права», «Судові та правоохоронні органи» тощо, під час яких здобувачі освіти мають активно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології: інформаційно-правову систему «ЛІГА:ЗАКОН», інформаційно-правову бібліотеку Експерт-Юрист, «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів», інформаційно-пошукову систему «Законодавство», інтегрований банк судових рішень та правової інформації «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», інформаційно-аналітичну систему по законодавству України «ПАРУС-консультант», довідково-правову систему «Дінай», LexisNexis тощо. Викладачам у нагоді стануть мультимедійні технології: My Test X, Power Point, TestEditor, VideoMach тощо;

– внесення до переліку вибіркових освітніх компонентів дисциплін «Антикорупційна політика», «Правове регулювання бізнесу», «Кримінал як андерграунд політичної системи», «Юридичний супровід медіа проєктів», «Розробка та підтримка інтернет-стартапу» та залучення здобувачів освіти до структурування їх змісту з використанням інформації з мережі Інтернет (правові бази даних, навчальна література, наукові видання тощо);

– виконання практико-зорієнтованих завдань із освітніх компонентів «Аграрне право», «Земельне право», «Екологічне право» та «Господарське

право» в форматі «open book» із застосуванням методу case-study, системи інтерактивного опитування тощо;

– перегляд художніх фільмів про право та юристів, а також фільмів про працівників правоохоронних органів;

– відкриття спецаудиторії «Прес-центр», можливості якої можна використовувати в якості бази практичного навчання, де майбутні бакалаври права, застосовуючи мультимедійні засоби, набуватимуть практичних навичок з дисциплін «Інформаційне право» та «Юридичний супровід медіа проєктів»;

– доповнення обов'язкового освітнього компонента «Інформаційні технології в галузі» наступними темами: «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі майбутнього фахівця сфери права», «Розвиток комунікативної компетентності юриста засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «Інформаційно-комунікаційні технології в судовій практиці» тощо;

– широке застосування в освітньому процесі таких технологій, як-от: Moodle, автоматизована система управління (АСУ), автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС), комп'ютерна програма для підготовки презентацій Keynote, Haiku Deck з метою контролю рівня засвоєння навчального матеріалу здобувачів освіти, майбутніх правників; засобів комунікації (форуми, електронна пошта, чати, інші загальнодоступні навчальні, професійно-орієнтовні мережі зв'язку); віртуальних бібліотек; офіційних сайтів юридичних правових видань; відеоконференцій; аудиторій, оснащених інтерактивними дошками тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзікова Л. В. Компетенція та компетентність: до визначення понять у пошуках зарубіжних дослідників. *Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського*, 2008, Вип. 12, 291–296.
2. Андрущенко В. П. Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*, 2010, № 4, 5–16.
3. Ахмед Муайяд Карам. Формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету: дис. ... канд. пед. наук.: спец.: 13.00.07 – теорія та методика виховання. Київ, 2020. 226 с.
4. Борейчук А. Особливості впровадження в навчальний процес ігрових методів у країнах з різною освітньою правовою системою. *Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства: зб. тез міжнарод. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 13-14 березня, 2015 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015, 35–39.
5. Борейчук А. Педагогічна доцільність використання ділової гри у професійній підготовці майбутніх юристів. *Driven to Discover. International scientific-practical congress of pedagogues, psychologists and medics: materials of proceedings of the International Scientific and Practical Congress, Geneva (Switzerland)*, 2015, 25–28.
6. Борейчук А. В. Формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Рівне, 2018. 267 с.
7. Безсмолий С. М. Підготовка майбутніх магістрів з правознавства до викладацької діяльності: дис.. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ: МАУП, 2015. 275 с.

8. Бібік Н. М., І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ: Плеяда, 2005. 120 с.

9. Бовдир О. С. Формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсон, 2012. 21 с.

10. Бондар С. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність та структура. *Освіта і управління*, 2007, Т 10, № 2, 93–100.

11. Бондар С. П. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*, 2003, № 2, 8–9.

12. Борейчук А. Особливості впровадження в навчальний процес ігрових методів у країнах з різною освітньою правовою системою. *Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства: зб. тез міжнарод. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 13-14 березня, 2015 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015, 35–39.

13. Борейчук А. Педагогічна доцільність використання ділової гри у професійній підготовці майбутніх юристів. *Driven to Discover. International scientific-practical congress of pedagogues, psychologists and medics: materials of proceedings of the International Scientific and Practical Congress, Geneva (Switzerland)*, 2015, 25–28.

14. Брюханова Н. О. Компетентний фахівець – цільовий орієнтир сучасної професійної освіти. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, 2015, №1, 16–25.

15. Бургун І. В. Теоретико-методичні засади розвитку навчально-пізнавальних компетенцій учнів основної школи в навчанні фізики: автореф. ... д-ра пед. наук: спец.: 13.00.02. Київ, 2015. 44 с.

16. Васюк О. В., Маценко Л. М. Васюк М. М. Педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права». *Молодь і ринок*, 2024, №7–8, 227–228.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

19. Воробйова Є. В. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх менеджерів адміністративної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.:13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2010. 20 с.

20. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*, 2008, №3, 23–30.

21. Головка С. Г. Особливості розроблення та використання засобів комп'ютерної підтримки у підготовці майбутніх правників. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 2010, Том 4, № 17, 129–133.

22. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

23. Горлова Л. Л. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки: дис. ... д-ра філософії: спец.: 015 Професійна освіта. Полтава, 2023. 296 с.

24. Гриценчук О. О. Теоретико-методологічні основи застосування ІКТ в процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін в країнах зарубіжжя та Україні: загальні підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2010, № 5(19). <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/341/306> (дата звернення 19.01.2024 р.)

25. Денищик О. І. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів: дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Хмельницький, 2010. 253 с.

26. Дишко О. Л., Зубехіна Т. В., Павлишина Н. Б. Інформаційнокомунікаційні технології в організації електронного навчання бакалаврів (на прикладі спеціальностей «туризм» та «соціальна робота»). *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2017, Том 59, № 3, 76–86.

27. Доній Н. Є. Формування професійного мислення у здобувачів вищої освіти галузі знань «Право» через використання елементів кіноклубу в процесі вивчення дисципліни «Філософія права». *Забезпечення практикоорієнтованості навчання юристів як невід’ємна складова реформи юридичної освіти: матеріали Круглого столу* (м. Одеса, 20 травня 2021 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 29–34.

28. Драч І. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.* Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2009, Вип. 58, Ч. 1, 176–180.

29. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*, 2012, №7 (90), 135–138.

30. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

31. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі. *Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі: зб. наук. пр.*, 1991, 3–17.

32. Завіна В. Методи навчання як способи формування пізнавальної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, Вип. 88, 24–28.

33. Зошій І. В. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх юристів: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Острог, 2018. 289 с.

34. Івашкевич І. В. Структура професійної компетентності юриста. *Технології розвитку інтелекту*, 2016, Т. 2, Вип. 2. <http://www.irbis->

nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=tri_2016_2_2_12 (дата звернення 13.01.2024 р.)

35. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: посіб.: [для студ. вищих навч. закл.]. В. В. Браткевич [та ін.]; ред. О. І. Пушкар. Київ: Академія, 2001. 693 с.

36. Калита О. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проектних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2011. 20 с.

37. Ківалов С. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі в галузі права. *Актуальні проблеми політики*, 2019, Вип. 64, С. 6–20.

38. Кічук Н. В. Компетентнісний підхід у вищій технічній школі: проблеми застосування. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*: Е-журнал, 2010, Вип. 2, 485–488.

39. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.

40. Крупський Я. В., Михалевич В. М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник. Вінниця: ВНТУ, 2010. 72 с.

41. Лисенко С. А. Технологічний підхід до навчально-виховної діяльності: історичний аспект та вимоги сьогодення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*: зб. наук. пр., 2009, № 3, 294–301.

42. Локшина О. І. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*, 2007, № 1, 16–21.

43. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія: наук.-теоретич. та інф. жур.*, 2009, № 2, 13–25.

44. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики: навч. посіб.: у 3 ч.; за ред. акад. М. І. Жалдака. Київ: Навчальна книга, 2004. Ч. 1: Загальна методика навчання інформатики. 256 с.

45. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.

46. Пасенко І. М. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів зправознавства із застосуванням контекстного навчання: дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, Запоріжжя, 2021. 267 с.

47. Петухова Л. Є. Становлення поняття «Інформатичні компетентності» та рівні їх діагностики у майбутніх учителів початкової школи. *Наука і освіта*, 2008, № 8, 193–198.

48. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. Київ: В-во А.С.К., 2003. 240 с.

49. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.

50. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод посіб. Київ: АСХ, 2004. 192 с.

51. Про вищу освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2014, № 37–38, ст. 2004.

52. Про затвердження типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ МОН України від 03.08.2006. №592. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

53. Резнік С. М., Соколова Т. В. Сутність науково-пізнавальної компетентності майбутніх інженерів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2021, № 75, Т. 2, 174–178.

54. Рекомендація Rec (2004)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці. № 994_573, від 12.05.2004. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_573 (дата звернення 13.01.2024 р.)

55. Рибачук А. В. Застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів: дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2010. 187 с.

56. Савіщенко В. М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя. 2008. 255 с.

57. Савченко О. В. Компетентність особистості на когнітивному рівні. *Проблеми сучасної психології*, 2014, Вип. 25, 413–427.

58. Савченко О. Я. Виховання розумної особистості яка вміє самостійно вчитися. *Початкова школа*. 2007. №8. С. 1–5.

59. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ: Видавець Ешке О. М., 2001. 280 с.

60. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

61. Словник-довідник з професійної педагогіки [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.

62. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf> (дата звернення 17.01.2024 р.)

63. Топчій О. В. Гуманістичні аспекти професійної освіти як основа моделювання процесу підготовки слідчих у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*, 2011, № 99, 223–230.

64. Турчина І. С., Вахрушева Н. М. Формування навчально-пізнавальної компетентності учнів початкової школи як педагогічна проблема. *Молодий вчений*, 2018, № 2.1 (54.1), 13–16.

65. Тягнирядно С. Формування риторичних умінь у майбутніх правників у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Хмельницький, 2008. 22 с.

66. Фастовець Н. Окремі аспекти формування компетентностей майбутніх юристів.
https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20227/1/PIONBUG_2022_P081-082.pdf (дата звернення 18.01.2024 р.)

67. Христинченко Н. П. Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів. *Форум права*, 2010, № 3, 445–451.

68. Циганій С. О. Формування культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2017, 239 с.

69. Яворська Г. Х. Педагогіка для правників: навч. посіб. Київ: Знання, 2004. 335 с.

70. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб., Київ: Либідь, 2002. 560 с.

71. Etimological Dictionary.
www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=competency&searchmode=none. (дата звернення 10.01.2024 р.)

72. Spector J., Michael-de la Teja Ilena. Competencies for Online Teaching. Eric Digest. *ERIC Clearing house on Information and Technology Syracuse NY*. New York, 2001, 1–3.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

щодо виявлення рівня розвитку навчально-пізнавальної компетентності студентів, майбутніх правознавців

1. На лекції Ви зазвичай: (відповіді проранжуйте в порядку важливості від 1 до 5, де 1 – дуже важливо, 5 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг	5 ранг
1	старанно конспектуєте лекційний матеріал;	7	4	3	3	3
2	записуєте лише основні визначення;	5	6	4	4	1
3	слухаєте, проте не конспектуєте, сподіваючись знайти потрібний матеріал у мережі Інтернет;	3	4	6	4	3
4	лекція зазвичай спонукає мене самостійно шукати додаткову інформацію з окресленої теми;	4	5	6	3	2
5	лекції – для мене це марно витрачений час	1	1	1	6	11

2. Якщо у Вас після лекції виникають запитання, Ви: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 5, де 1 – дуже важливо, 5 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг	5 ранг
1	піднімаєте це питання на практичному чи семінарському занятті;	6	5	5	3	1
2	намагаєтесь негайно з'ясувати суть проблеми під час лекції у викладача;	5	5	5	3	2
3	намагаєтесь індивідуально отримати відповідь у викладача;	5	5	5	3	2
4	шукаєте відповідь на запитання в мережі Інтернеті;	4	4	6	3	3
5	обговорюєте питання, що виникло, з одногрупниками.	1	2	1	6	10

3. У яких випадках Ви звертаєтесь до конспектів лекцій? (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	обов'язково перед семінарським чи практичним	12	5	2	1

	заняттям;				
2	фрагментарно під час виконання контрольних робіт, самостійної роботи тощо;	2	2	6	10
3	віддаю перевагу використанню інформації Інтернет-ресурсів для пошуку потрібної інформації;	5	12	2	1
4	майже не переглядаю конспектів лекцій.	1	1	10	8

4. Яка організація проведення лекції Вам імпонує найбільше:
(відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 5, де 1 – дуже важливо, 5 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг	5 ранг
1	чітке і структуроване конспектування навчального матеріалу за лектором;	4	4	3	3	6
2	лекція, яка не вимагає конспектування інформації, наповнена демонстраціями та прикладами;	4	4	6	3	3
3	лекція, що супроводжується відофрагментами та мультимедійною презентацією;	6	5	5	2	2
4	лекція-дискусія, яка проводиться після ознайомлення студентів із попередньо надісланим конспектом лекції;	4	5	5	3	3
5	не важливо, головне, щоб до лекційної інформації був доступ у електронному вигляді.	2	2	1	9	6

5. При підготовці до практичних та семінарських занять Ви:
(відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	читаєте конспект лекцій;	11	6	2	1
2	шукаєте потрібну інформацію в мережі Інтернет;	5	7	5	3
3	готуєте невеликий конспект із основними тезами, що знадобляться на семінарському чи практичному занятті;	3	5	8	4
4	не готуєтесь взагалі.	1	2	5	12

6. Які завдання на практичних чи семінарських заняттях Вам подобаються найбільше: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	вирішення різного роду правничих проблем;	5	5	5	5
2	обговорення судових засідань;	4	4	5	7
3	вирішення нестандартних судових рішень;	5	6	6	3
4	вирішення проблем, що передбачають використання практичних коментарів, пошуку нової інформації тощо.	6	5	4	5

7. На практичних та семінарських заняттях Ви найбільш активно працюєте під час: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	вирішення проблем;	5	5	4	6
2	опитування;	5	5	6	4
3	обговорення проблемних ситуацій, результатів різного роду судових рішень;	6	4	5	5
4	вирішення цікавих, нестандартних правничих ситуацій, що ілюструють практичну значущість розглядуваного матеріалу.	4	6	5	5

8. Які завдання для самостійної роботи Вам подобаються найбільше: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	підготовка рефератів на запропоновану тему;	4	7	5	4
2	вирішення правничих ситуацій, що відображають матеріал курсу;	6	6	6	2
3	створення мультимедійної презентації та доповідь на семінарському занятті;	4	4	6	6
4	підготовка конкретного судового рішення, позову тощо.	6	3	3	8

9. У самостійній роботі найбільш охоче Ви беретесь за виконання: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	індивідуальних завдань, що передбачають підготовку доповіді, повідомлення тощо;	3	4	5	8
2	індивідуальних завдань, що передбачають	7	5	4	4

	вирішення конкретної юридичної проблеми;				
3	індивідуальних завдань, що передбачають підготовку юридичних документів;	6	6	5	3
4	індивідуальних завдань, що передбачають підготовку доповіді з використанням ІКТ.	4	5	6	5

10. У яких конкурсах (предметних, наукових) ви брали участь:

- а) предметних олімпіадах;
- б) конкурсах наукових робіт;
- в) не брав участі.

11. Чи маєте призи та нагороди за участь у наукових конкурсах та предметних олімпіадах?

- а) так;
- б) ні.

Додаток Б

АНКЕТА

щодо виявлення зацікавленості у використанні інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять, самостійної роботи з фахових дисциплін студентів-правознавців

1. Що додатково зацікавлює Вас, активізує Вашу увагу під час лекції? (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	використання лектором демонстраційного матеріалу;	3	4	7	6
2	можливість практичного використання одержаної інформації;	5	5	5	5
3	застосування сучасних засобів ІКТ;	7	6	3	4
4	подання нового матеріалу в нестандартній формі: проблемні ситуації, кейси, цікаві відомості з теми тощо.	5	5	5	5

2. При виконанні практичних та семінарських завдань Ви найчастіше користуєтесь: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	підручниками, довідниками, коментарями;	4	5	6	5
2	власним конспектом лекцій;	6	6	5	3
3	матеріалами електронних ресурсів;	7	5	4	4
4	допомогою викладача або товаришів.	3	4	5	8

3. Який вид контролю спонукає Вас до найбільш продуктивної роботи? (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	виконання письмової контрольної роботи;	5	7	5	3
2	перевірка знань із використанням ІКТ;	11	6	2	1
3	захист проекту на запропоновану тему;	3	5	8	4
4	фронтальне опитування.	1	2	5	12

4. Яким чином Ви добираєте інформацію з електронних джерел при підготовці мультимедійних презентацій, реферативних повідомлень тощо: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	завантажую готовий матеріал із мережі Інтернет, вносячи незначні правки;	5	5	5	5
2	повністю довіряю інформації з електронних енциклопедій;	4	4	5	7
3	довіряю лише перевіреним інформації, відшуковую першоджерела;	5	6	6	3
4	використовую мережу Інтернет для пошуку довідників та посібників, коментарів із потрібної теми.	6	5	3	5

5. Яким чином Ви використовуєте електронні засоби комунікації для найбільш ефективного вирішення навчальних завдань під час самостійної роботи: (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	вирішую навчальні завдання, активно спілкуючись та обмінюючись інформацією в соціальних мережах із товаришами;	6	5	5	4
2	спілкуюся з викладачем засобами електронної пошти та соціальних мереж;	6	5	4	4
3	відвідую тематичні форуми;	5	6	6	3
4	звертаюсь за допомогою до фахівців із розглядуваного проблемного питання.	3	4	4	9

6. Як ви ставитесь до використання ІКТ у самостійній роботі? (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	позитивно, активно використовую;	8	7	3	2
2	позитивно, за можливості та наявності відповідних засобів хотів (ла) би долучитися;	8	7	3	2
3	байдуже, не було змоги спробувати;	2	3	7	8
4	негативно, не бачу в цьому необхідності.	2	3	7	8

7. Який вид самопідготовки до практичних та семінарських занять є найпродуктивнішим та оптимальним? (відповіді проранжуйте у порядку важливості від 1 до 4, де 1 – дуже важливо, 4 – не важливо)

Відповіді		1 ранг	2 ранг	3 ранг	4 ранг
1	підготовка із запропонованим добраним викладачем матеріалом;	7	5	4	4
2	самостійна підготовка за теоретичним матеріалом;	3	4	5	8
3	підготовка у вигляді консультації з викладачем за питаннями, що виникли;	4	5	6	5
4	підготовка з використанням ІКТ.	6	8	5	3